

Sv. Jurij na Legnu – zgodnj srednjeveška cerkev in grobišče

Sv. Jurij at Legen (Slovenia) – early medieval church and graveyard

Zvezdana MODRIJAN, Mira STRMČNIK GULIČ

Izveček

Med raziskavami v notranjosti današnje podružnične cerkve Sv. Jurija na Legnu pri Slovenj Gradcu so bili odkriti ostanki zgodnj srednjeveške cerkve in grobišča. Zgodnj srednjeveška cerkev je pravokotnega tlorisa, na vzhodni strani ima polkrožno apsidno, ki je na zunanji strani pravokotno obzidana, na zahodni strani pa vhodno vežo. Okrog cerkve se je širilo sočasno grobišče. Večina grobov je bila odkrita v notranjosti današnje cerkve. Zgodnj srednjeveški grobovi so bili močno poškodovani med gradnjo romanske cerkve, z njenimi kasnejšimi prezidavami ter srednjeveškimi in novoveškimi pokopi. Kljub temu nekatere grobne celote in posamični predmeti omogočajo datacijo cerkve in pripadajočega grobišča v čas zadnje tretjine 9. in predvsem v 10. st. Predhodnica Sv. Jurija je tako ena redkih raziskanih zidanih cerkva iz tega obdobja na območju jugovzhodnih Alp.

Ključne besede: Koroška; Legen; Sv. Jurij; zgodnji srednji vek; cerkve; grobišča

Abstract

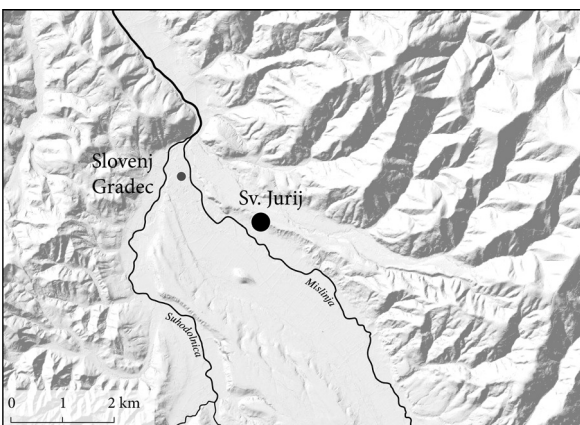
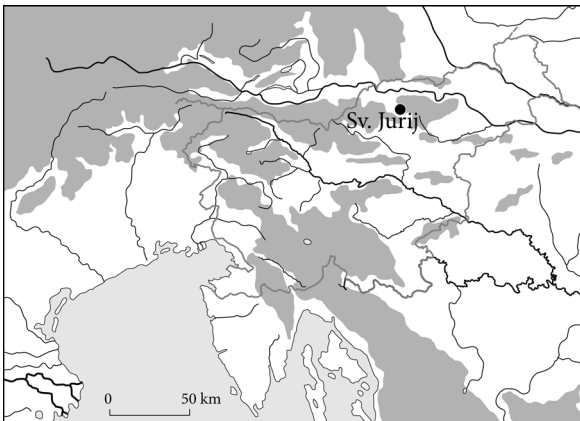
During the research inside the present-day filial church of St George (Sv. Jurij) at Legen near Slovenj Gradec, remains of an early medieval church and graveyard were discovered. The early medieval church has a rectangular ground plan with a semi-circular apse on the eastern side, which is enclosed on the exterior side in a rectangular form, and an entrance hall on the western side. A contemporary graveyard is spread around it. Most of the graves were discovered within the present-day church. The early medieval graves were badly damaged during the construction of the Romanesque church, with its later reconstructions, and medieval and modern age burials. Nevertheless, certain grave units and individual items enable the dating of the church and graveyard surrounding it into the time of the last third of the 9th and especially into the 10th century. The predecessor of St George is thus one of the rare researched stone churches from this period in the area of the South-Eastern Alps.

Keywords: Slovenia; Koroška; Legen; Sv. Jurij (St George); Early Middle Ages; churches; graveyards

UVOD IN ZGODOVINA RAZISKAV

Podružnična cerkev Sv. Jurija leži na robu legenske terase nad Šmartnim pri Slovenj Gradcu (sl. 1), na prostoru z ledinskim imenom Krnice oz. Karnice. Spada med romanske cerkve s prvotno polkrožno apsido, ki jo je pozneje, še v romaniki, nadomestil korni zvonik (Zadnikar 1982, 349–350). Cerkev je bila lastniška (Höfler 2019, 98–99).

Že sam patrocinijski sv. Jurij je nakazoval starejše poselitvene strukture na tem mestu, vključno z domnevo o obstoju starejše cerkve na mestu sedanje. K tej domnevi sta prispevala tudi natančno poznavanje poselitvenih lokalitet na legenski terasi ter nenavadna pripadnost domačinov "njihovi" cerkvi, ki so je ves čas vzdrževali z lastnimi sredstvi in delom. Zato je pred menjavo tlaka v cerkveni notranjosti ZVKDS, OE Maribor pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič jeseni leta 1993 izvedel testno sondo v cerkveni ladji. S sondo

Sl. 1: Lega cerkve Sv. Jurija na Legnu (po Pleterski 2014, 10, sl. 3.3.11.3).

Fig. 1: The position of the church of St. George at Legen (after Pleterski 2014, 10, Fig. 3.3.11.3).

so bili odkriti temelji zidov, vzporedni s severno steno današnje cerkve, ter prvi novoveški grobovi. Sondiranja so zato prerasla v sistematične raziskave, ki so se nadaljevale še v letu 1994. Med njimi so bili odkriti ostanki starejše (zgodnjerednjeveške) cerkve in pripadajoče grobišče okoli nje. Tako zgodnjerednjeveška cerkev kot grobovi so bili močno poškodovani ob gradnji romanske cerkve, z njenimi kasnejšimi prezidavami in novoveškimi pokopi v cerkvi.

Odkriti grobovi in ostanki zgodnjerednjeveške cerkve so bili po končanih raziskavah leta 1994 predstavljeni *in situ* brez poseganja v arheološko substanco tako, da je bila raziskana površina prekrita s pohodno stekleno ploščo.¹

Leta 1996 so pri kopanju drenažnega jarka na južni zunanji strani cerkve naleteli še na nekaj grobov (nadzor Saša Djura Jelenko, dokumentacijo hrani Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec). V ozkem jarku je bilo dokumentiranih 7 grobov (96/1–96/7) v dveh nivojih. Dva sta bila odkopana skoraj v celoti (grob 96/6 in grob 96/7), ostali pa le delno.

Nekaj najpomembnejših rezultatov raziskav je bilo že kmalu po njihovem zaključku predstavljenih v poljudni publikaciji (Strmčnik Gulič 1994), v člankih v Varstvu spomenikov (ead. 1997) in v zborniku kongresa za zgodnjekrščansko arheologijo (ead. 1998). Izbor zgodnjerednjeveškega gradiva je bil objavljen v katalogu *Od Rimljanov do Slovanov* (Bitenc, Knific 2001), zaponko z nazaj zavritima koncema je obravnaval Andrej Pleterski (2003). Isti avtor najdišče obravnava kot del mitične pokrajine v okolici Slovenj Gradca (Pleterski 1996, 167–168; id. 2014, 354). Najdišče je bilo na kratko predstavljeno tudi v zborniku *Koroškega pokrajinskega muzeja* (Djura Jelenko 2011, 152–153). Rezultati terenskih raziskav in najdbe v celoti še niso bili objavljeni.

Dokumentacijo izkopavanj hrani ZVKD Maribor, najdbe pa Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec.

Sam prostor, na katerem danes stoji cerkev Sv. Jurija, je bil očitno poseljen že v prazgodovini, kar dokazujejo posamične najdbe prazgodovinske lončenine, najdene v premešanih plasteh predvsem na prostoru kasnejšega oltarja. Stavbni ostanki, ki bi jih z zanesljivostjo lahko opredelili v prazgodovino, niso bili odkriti.

¹ Avtor: arh. Milan Kovač (Arhitektonski biro Aktiebolag, Stockholm-Ljubljana); konzultacije: arh. Peter Fister in ZVKDS, OE Maribor; izvedba OBOK ITI.

Sl. 2: Legen – Sv. Jurij. Apsida in vzhodni del ladje zgodnj srednjeveške cerkve. Spredaj pas estriha in nad njim žganina. V ozadju prezbitarij romanske cerkve z oltarjem.

Fig. 2: Legen – Sv. Jurij. The apse and the eastern part of the nave of the early medieval church. In the front a patch of mortar floor and the charcoal above it. In the background the presbytery of the Romanesque church with the altar.

V tem prispevku se podrobneje ukvarjamo samo z zgodnj srednjeveškimi in morebitnimi starejšimi ostanki. Mlajše faze v razvoju cerkve omenjamo le, če so v kakršnemkoli odnosu z zgodnj srednjeveškimi (npr. kadar mlajši grobovi ali arhitektura prekrijejo ali uničijo zgodnj srednjeveške grobove in arhitekturo). Prav tako so mlajši predmeti narisani in opisani v katalogu, niso pa podrobneje analizirani.

ARHITEKTURA CERKVE

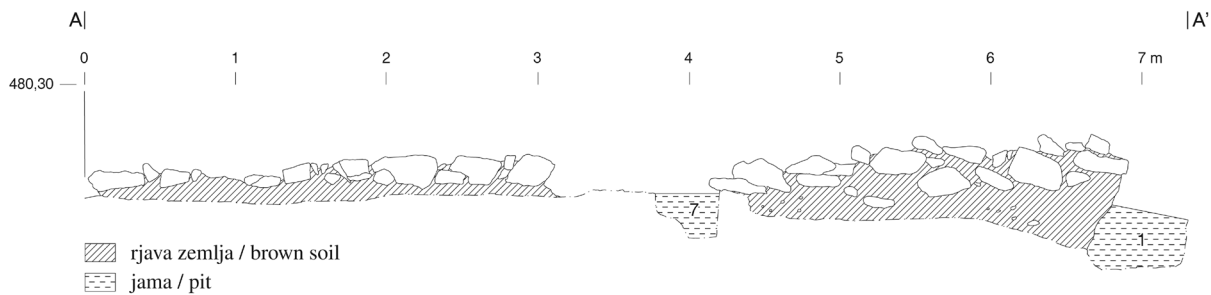
Zgodnj srednjeveška cerkev je pravokotnega tlorisa, na vzhodni strani ima polkrožno apsidno, ki je ožja od cerkvene ladje in na zunanji strani pravokotno obzidana. To jo uvršča v skupino cerkva z vpisano (skrito) apsidno. Na zahodni strani je nartrks oz. vhodna veža, katere zidovi prehajajo neposredno iz zidov cerkve, iz česar sklepamo, da sta bila grajena sočasno (*pril. 1*).

Zunanje dimenzije celotne cerkve so 9,6 × 5,2 m, notranje dimenzije 8,1 × 3,8 m, notranje

dimenzije ladje brez nartrksa in apsido pa pribl. 3 × 3,8 m. Zidovi so bili zgrajeni iz prodnikov in so ohranjeni le še v eni vrsti v višino. Med njimi niso bili najdeni ostanki malte, prostor med kamni je zapolnjevala zemlja. Severni in južni zid sta debela pribl. 0,7 m. Zahodni zid cerkve, kjer je bil vhod v ladjo, je debel 1 m, medtem ko so zidovi nartrksa debeli od 0,7 do 0,8 m. Posebno severni zid je bil skoraj popolnoma uničen s kasnejšimi pokopi (*pril. 1; sl. 2*).

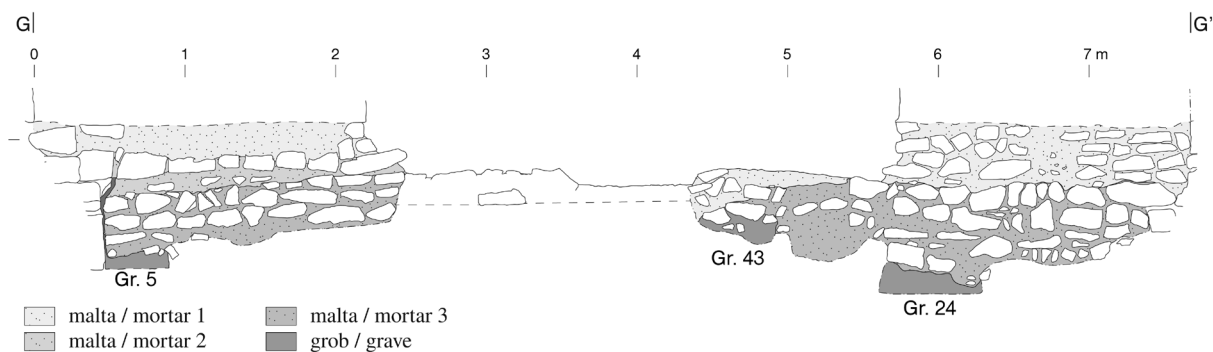
Zidovi so bili postavljeni na trdo, zbito rjavo zemljo, ki verjetno predstavlja tudi hodno površino zgodnj srednjeveške cerkve. (*sl. 2; 3*).

Cerkve z vpisano apsidno naj bi izvirale iz oglejskega kroga in poznoantične tradicije, najbolj pogoste pa so v Istri (Marušič 1974). Časovno so razdeljene v dve podskupini: starejšo (bizantinsko-predromansko) in mlajšo (romansko-gotsko) (Marušič 1974, 17 ss; Knific 1994, 57–59). Vendar so istrske cerkve od legenske nekoliko drugačne. Del z apsidno namreč pri istrskih nikoli ni ožji od ladje, kot je primer pri Sv. Juriju. Apsida, ožja od ladje, legensko cerkev povezuje bolj z alpskim prostorom

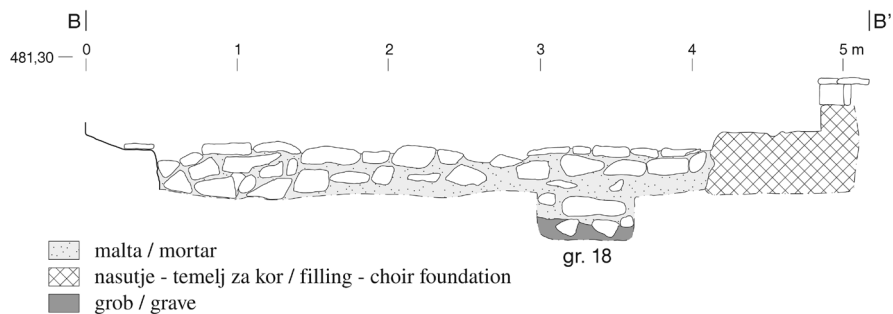
Sl. 3: Legen – Sv. Jurij. Presek A-A' (zunanja fronta južnega zidu zgodnesrednjeveške cerkve). M. = 1:50.

Fig. 3: Legen – Sv. Jurij. The A-A' cross section (the outer front of the south wall of the early medieval church). Scale = 1:50.

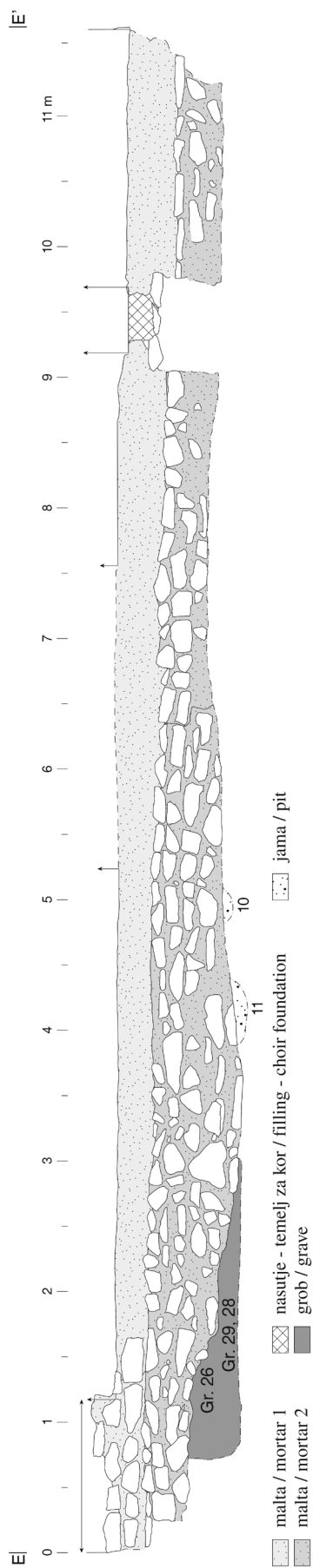
Sl. 4: Legen – Sv. Jurij. Presek G-G' (notranja fronta prečnega zidu med ladjo in apsido romanske cerkve). M. = 1:50.

Fig. 4: Legen – Sv. Jurij. The G-G' cross section (the outer front of the transverse wall between the nave and the apse of the Romanesque church). Scale = 1:50.

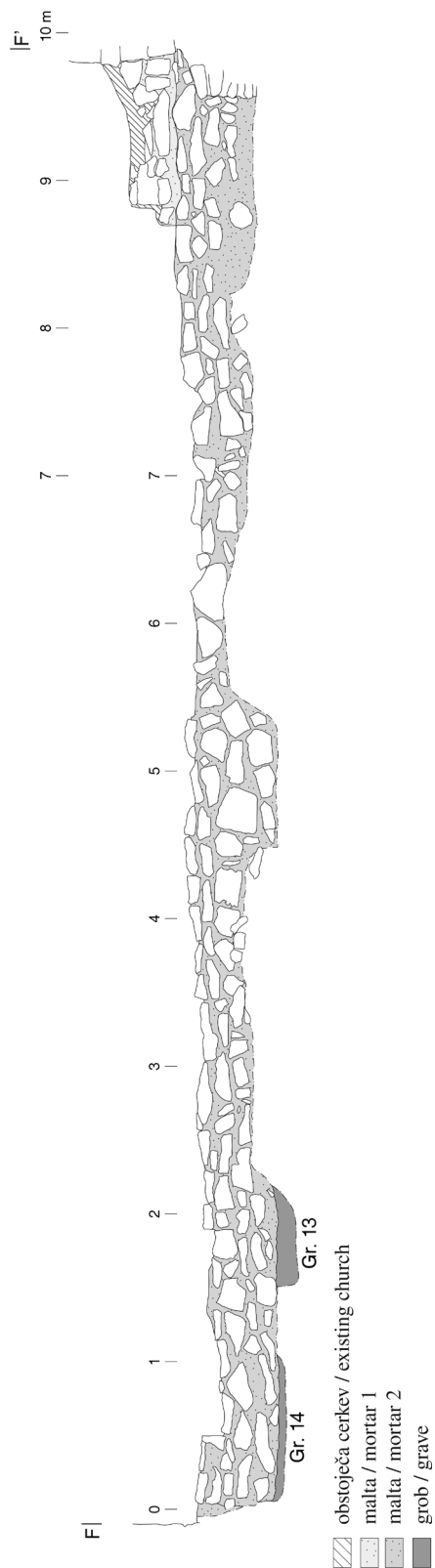

Sl. 5: Legen – Sv. Jurij. Presek B-B' (notranja fronta zahodnega zidu romanske cerkve). M. = 1:50.

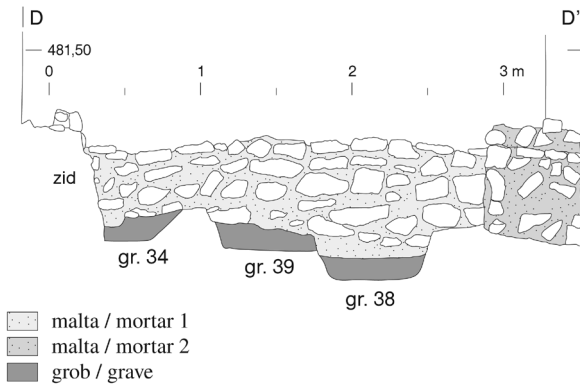
Fig. 5: Legen – Sv. Jurij. The B-B' cross section (the inner front of the western wall of the Romanesque church). Scale = 1:50.

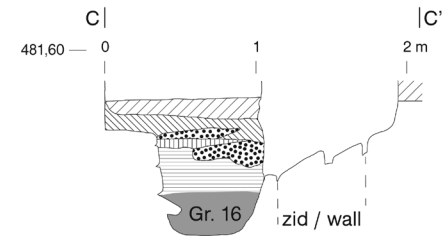
Sl. 6: Legen – Sv. Jurij. Presek E-E' (notranja fronta južnega zidu romanske cerkve). M. = 1:50.
 Fig. 6: Legen – Sv. Jurij. The E-E' cross section (the inner front of the south wall of the Romanesque church). Scale = 1:50.

Sl. 7: Legen – Sv. Jurij. Presek F-F' (notranja fronta severnega zidu romanske cerkve). M. = 1:50.
 Fig. 7: Legen – Sv. Jurij. The F-F' cross section (the inner front of the north wall of the Romanesque church). Scale = 1:50.

malta / mortar 1
malta / mortar 2
grob / grave

nasutje / filling
rumena ilovica / yellow loam
rjava ilovica / brown loam
zemlja z drobcu apna / soil with lime
grob / grave
žganina / charcoal

Sl. 8: Legen – Sv. Jurij. Presek D-D' (zunanja fronta prečnega zidu med ladjo in apsido romanske cerkve). M. = 1:50.

Fig. 8: Legen – Sv. Jurij. The D-D' cross section (the outer front of the transverse wall between the nave and the apse of the Romanesque church). Scale = 1:50.

Sl. 9: Legen – Sv. Jurij. Presek C-C' (prečni presek v zahodnem delu romanske cerkve). M. = 1:50.

Fig. 9: Legen – Sv. Jurij. The C-C' cross section (the cross section in the western part of the Romanesque church). Scale = 1:50.

(Höfler 2019, 99). Primerljivih je nekaj cerkva iz kantona Graubünden v Švici (Sennhauser 2003, št. A50, A81, A85), Zella pri Kufsteinu v Avstriji (Sydow 2003, št. B40) in Fischingena v Nemčiji (Scholkmann 1997, 457, sl. 522b: g).

Romanska cerkev z dodano apsido je bila zgrajena okrog zgodnj srednjeveške in je obdržala njeno usmeritev (*pril. 1*). Cerkev se je tako povečala (notranje mere ladje romanske cerkve so $6,8 \times 11$ m). V novi apsidi je bil postavljen glavni oltar, v severovzhodnem in jugovzhodnem vogalu ladje pa še dva stranska. Gradnja romanske cerkve je poškodovala predvsem grobove na vzhodni in južni strani zgodnj srednjeveške cerkve (*sl. 4; 6; 8*). Nekaj poškodovanih zgodnj srednjeveških grobov je bilo tudi na zahodni (*sl. 5; 9*) in severni strani. Na zahodni zid zgodnj srednjeveške cerkve so postavili stebra, ki sta verjetno nosila leseno emporo, na zahodni zid nartekse pa v naslednji fazi stebra še za kor (*pril. 1; sl. 10; Strmčnik Gulič 1994, 7*).

V osrednjem delu zgodnj srednjeveške cerkve je bil ohranjen dokaj velik ostanek estriha, ki ga je prekrivala plast žganine (*pril. 1; sl. 2*). Estrih je dvignjen nad domnevni hodni nivo zgodnj srednjeveške cerkve, prekriva tudi mesto, kjer bi moral potekati njen sicer uničeni severni zid, tako da je jasno, da je estrih mlajši od zgodnj srednjeveške faze. Morda estrih lahko povežemo z romansko fazo, kasneje pa ga je prebil domnevno novoveški grob 9 (*pril. 1*).

JAME

V cerkvi je bilo odkritih 12 jam (*pril. 1*). Žal njihove relacije do zidov niso povsem jasne, tako da je tudi datacija težka. Vsekakor jame niso sočasne. Nedvomno pod zidovi zgodnj srednjeveške cerkve, torej starejše od nje, so jame 7, 4 in 9.

Jama 7 leži pod južnim zidom (*sl. 3*), jami 4 in 9 pa pod zahodnim (prečnim) zidom ladje (*sl. 10*), ob prehodu iz ladje v nartekse (*pril. 1*). V neposredni bližini jame 7, v liniji južnega zidu zgodnj srednjeveške cerkve, leži tudi jama 6 (*pril. 1*). Ker pa je južni zid na tem mestu uničen, odnos med jama in zidom ni povsem jasen. Lahko, da je vkop za jama 6 uničil zid, lahko pa je bila jama izkopana že pred gradnjo zidu. Ta možnost se sicer zdi glede na bližino jame 7 in podobno polnilo verjetnejša. Glede na risbo tlorisa in preseka se zdi, da je bila pod zidom na jugovzhodnem zunanem vogalu vkopana tudi jama 1 (*pril. 1; sl. 3*), ki ima polnilo iz rjave peščene prsti, mešane z žganino, vendar je iz dnevnika razvidno, da je jama 1 uničila del zgodnj srednjeveških grobov na jugovzhodni strani, torej naj bi bila mlajša od teh grobov in cerkvenega zidu.

Jama 3 je ležala v ladji zgodnj srednjeveške cerkve, vkopana je bila skozi rjavo zemljo v sterilno ilovico (*pril. 1; sl. 10*), zapolnjevala jo rjava peščena zemlja s koščki žganine. Tudi ta jama je bila brez najdb, njen odnos do cerkvenih zidov pa ni jasen.

Sl. 10: Legen – Sv. Jurij. Zahodni del zgodnjesrednjeveške cerkve. V osrednjem delu zahodni zid (s temelji za leseno emporo mlajše cerkve) ter jame 3, 4, 5 in 9. Zgoraj vzhodni zid nartekisa in stebra za kor današnje cerkve.

Fig. 10: Legen – Sv. Jurij. The western part of the early medieval church. In the central part is the western wall with foundations for the wooden matroneum and Pits 3, 4, 5, and 9. To the top, the eastern wall of the narthex and two pillars for the choir loft.

Jama 5 je bila vkopana v nartekstu (*pril. 1; sl. 10*), jame 10, 11 in 12 ležijo pod južnim (*pril. 1; sl. 5*), jama 13 pa pod zahodnim zidom romanske cerkve (*pril. 1*). Tudi njihov odnos do zgodnjesrednjeveških ostankov ni jasen.

Precej mlajša od zgodnjesrednjeveške faze je nedvomno jama 2 (*pril. 1*), ki je poškodovala grob 8 (*t. 2C*).

GROBOVI

V notranjosti današnje cerkve je bilo med izkopavanji s terenskimi risbami in v antropološkem dnevniku dokumentiranih 41 grobov. Poleg teh je bilo na risbi tlorisa cerkve mogoče razbrati še več jam. Zaradi posegov ali poškodb ni bilo jasno, ali gre za grobne jame ali ne, zato niso bile oštevilčene in dokumentirane kot grobovi. Ker se je kasneje izkazalo, da gre vendarle za grobne jame, so bile

naknadno oštevilčene in nosijo številke od vključno 42. V nekaterih od njih so bili kostni ostanki *in situ* (npr. grob 45, morda tudi grob 46; *t. 7B,C*), nekatere so brez ohranjenih kostnih ostankov, vendar njihova oblika in usmeritev dovoljujeta domnevo, da gre za grobne jame (npr. grobovi 43, 44 in 48) (*t. 6C; 7A,E*), nekatere pa predstavljajo jame, v katere so sekundarno položili kosti, ki so jih pobrali po uničenju starejših grobov (npr. grob 50; *t. 7D*).

Grobne jame so bile zelo težko določljive, saj so jih zasipali z isto prstjo, v katero so jih vkopavali. V vse zgodnjesrednjeveške grobove so pokojniki položeni z glavo na zahodu. Večina jih sledi usmeritvi cerkve, nekateri (predvsem grobovi 24, 41 in 47; *pril. 1*) pa od nje nekoliko odstopajo. Dva novoveška grobova (grob 1 in grob 6; *pril. 1*) imata glavi na vzhodu. Z vkopavanjem grobov zgornjih nivojev so velikokrat poškodovali tiste v spodnjih. Pri tem so boljše ohranjene dele okostij

včasih zložili v manjše jame (npr. "grob" 50; *t. 7D; pril. 1*). Nekatere kot grobovi označene jame so bile brez kostnih ostankov.

Največ zgodnesrednjeveških grobov je bilo ohranjenih vzhodno od apside zgodnesrednjeveške cerkve, v prezbiteriju današnje cerkve, kjer je pred izkopavanji stal glavni oltar (*pril. 1; sl. 2*). Zelo gosto in v več nivojih so bile vkopane tudi grobne jame ob jugovzhodni zunanji strani zgodnesrednjeveške cerkve (*pril. 1; sl. 11*). Trije grobovi so bili odkriti tudi na zahodni zunanji strani, ob vhodu v zgodnesrednjeveško cerkev (*pril. 1*).

Poleg zgodnesrednjeveških je bilo v notranjosti romanske cerkve odkritih tudi več visoko- in poznosrednjeveških ter novoveških grobov. Ti so zgoščeni predvsem na vzhodnem delu, pred prezbiterijem romanske cerkve, pa tudi ob njeni severni steni, tako da so uničili velik del severne stene zgodnesrednjeveške cerkve (*pril. 1; sl. 2*).

Grobovi, ki jih lahko datiramo v zgodnji srednji vek, so ležali verjetno ob vseh straneh zgodnesrednjeveške cerkve. Na severni strani sicer niso bili najdeni, saj je tam precej mlajših grobov, ki med izkopavanjem niso bili odstranjeni, ampak samo očiščeni in kasneje prezentirani *in situ*. Zelo verjetno je, da so uničili zgodnesrednjeveške grobove.

Samo zgodnesrednjeveško grobišče je bilo vsekaror večje od raziskanega, kar kažejo grobovi, ki segajo pod zidove romanske cerkve, pa tudi grobovi, odkriti leta 1996 ob nadzoru pri kopanju drenaže na južni zunanji strani današnje cerkve (nadzor Saša Djura Jelenko, dokumentacijo hrani PM Slovenj Gradec) (*pril. 1*). Takrat je bilo dokumentiranih 7 grobov v dveh nivojih (96/1–96/7). Dva sta bila odkopana skoraj v celoti (grob 96/6 in grob 96/7), ostali pa le delno. Medtem ko so grobovi zgornjega nivoja glede na položaj rok (prekrižane) srednjeveški ali novoveški, bi bili lahko grobovi spodnjega nivoja zgodnesrednjeveški. Pridatkov v njih ni bilo. Grobišče zagotovo ni izkopano v celoti.

GROBNE CELOTE

Večina predmetov, ki jih lahko opredelimo kot grobne pridatke oz. dele noše, je bila najdena v sekundarni legi v zasutju grobov ali v njihovi okolici.

Grobovi, v katerih so bili najdeni predmeti *in situ*, so grobovi 5, 33, 34, 36 in 37. Vsi razen groba 5 (severno od prezbiterija zgodnesrednjeveške cerkve) ležijo na vzhodni strani, za apsidno zgodnesrednjeveške cerkve, na območju prezbiterija kasnejše romanske cerkve.

Po bogastvu pridatkov izstopa grob 37 (*t. 6B*), v katerem je bila pokopana mlajša ženska.² Ob glavi pokojnice je na desni strani ležala bronasta zaponka z uvihanima koncema (*t. 6B: 3*), ki ima na zadnji strani še ohranjeno sled sicer uničene peresovine. Pokojnica je imela na prstu leve roke še bronast trakast prstan s sredinsko razširitvijo in nastavkom, v katerega je bila vstavljena jagoda iz temnozelenega stekla (*t. 6B: 2*). V grobu je bil še poškodovan, na dva dela razlomljen bronast naglavni obroček (*t. 6B: 1*).

Z zaponkami z uvihanima koncema ("prestaste zaponke") se je nazadnje ukvarjal Andrej Pleterski (2003). Tovrstni nakit se pojavlja na širokem območju od jugovzhodnih Alp do Skandinavije z zgoščitvijo na območju Moravske (ib., sl. 3), kjer naj bi bilo tudi njihovo izvorno območje. Zaponke naj bi se razvile iz nosilcev za ogrlice v obliki dvoglavih živali v 8. st. (ib., 367). Del tamkajšnjih rokodelcev naj bi poiskal nove stranke na zahodu, na območju Bavarske, kjer pa so bile bolj kot nosilci za ogrlice zaželene zaponke. Nazadnje naj bi te predmete prevzeli v vzhodnih Alpah v sredini 10. st. Tu so se nosile predvsem kot naglavni nakit. Tudi v obravnavanem grobu je bila zaponka odkrita ob glavi pokojnice in je bila očitno uporabljena kot naglavni nakit.

Del grobne celote groba 37 je tudi trakast prstan. Ima sredinsko razširitev s sedaj razklenjenima koncema. Na njej je pritrjen delno ohranjen okrogel nosilec, v katerega je vdela steklena jagoda. Trakasti prstani so v vzhodnih Alpah značilni za 9. st. (Eichert 2010c, 95), taki s sredinsko razširitvijo (s pritrjenimi kamni ali brez njih) so datirani že v drugo polovico 8. in prvo polovico 9. st. (ib., 91–94). Od slovenskih primerov je legenskemu še najbolj podoben prstan iz groba 34 na Dlescu pri Bodeščah, ki predstavlja enega najstarejših grobov na grobišču in sodi v karantansko fazo (Knific, Pleterski 1981, 502). V Smokuču pri Žirovnici je bil odkrit bronast (glede na risbo ulit) prstan, na katerega je pritrjen okrogel nosilec v obliki rozete, vanj pa vdela steklen kamen (Valič 1962–1963, t. 3: 5). Smokuškemu podoben prstan s Ptujskega gradu (Korošec J. 1950, sl. 75; Korošec 1999, t.

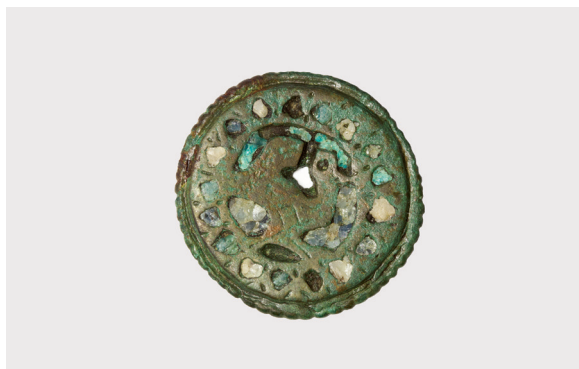
² Grob 37 objavlja Andrej Pleterski in v komentarju k stratigrafiji omenja, da naj bi ležal prib. 0,18 m nad grobom 38, ki naj bi vseboval lobanjo v sekundarni legi (Pleterski 2003, 365). To ne drži povsem, grob 38 je v primarni legi, vendar je ohranjen samo njegov zahodni del, saj so vzhodnega uničili vkopi za grobove 40, 45 in 46. Ker kaže, da je grobna jama groba 37 nekoliko poškodovala jamo groba 45, pa vsekakor drži, da je grob 37 mlajši od groba 38.

29: 12) iz groba 237 je v grobni celoti belobrdске faze, datiran v prehod iz 9. v 10. st. (Korošec 1999, 58–59). Omenjene analogije kažejo, da se sorodni prstani pojavljajo že od 8. st., so pa bili ponekod v uporabi še vsaj v prvi polovici 10. st., če na podlagi zaponke z nazaj zavritima koncema postavimo pokop pokojnice iz groba 37 na Legnu v sredino 10. st.

Grob 36 je v večjem delu segal pod apsido romanske cerkve, tako da je bila ohranjena samo še lobanja (*t. 6A*). Antropološka analiza ni bila narejena, po podatkih v dnevniku pa je bila lobanja otroška. V grobu je bila najdena okrogla bronasta zaponka. V njenem osrednjem polju je upodobljena žival (*sl. 12*), ki je bila interpretirana kot pav (*t. 6A: 1*; Strmčnik Gulič 1994, 16; Strmčnik Gulič 2001, 379). Osrednje figuralno polje obdajajo jamice, v katerih so ostanki belega, turkiznega in modrega emajla. Jamice obdaja še niz trikotnih jamic, zapoljenih z belim, modrim in turkiznim emajlom, med jamicami so kratki vrezi. Rob zaponke je razčlenjen z nizom kratkih vrezov. Figura je sicer močno stilizirana, in če zaponko zavrtimo nekoliko v desno, bi osrednji motiv lahko predstavljal tudi žival z nazaj obrnjeno glavo in dvignjenim repom.

Ploščate emajlirane zaponke so bile v zadnjem obdobju tema več razprav (Eichert 2010a; 2016; 2017; Knific, Mlinar 2014; Preložnik 2018), ki so pokazale na center njihovega pojavljanja na območju vzhodnih Alp, hkrati pa njihovo razširjenost po vsej Evropi (Knific, Mlinar 2014, sl. 6–7). Motivika je v glavnem povezana s krščansko simboliko. Najbolj pogosto na njih nastopa štirinožna žival z nazaj obrnjeno glavo, pri kateri je figura lahko dokaj realistično izdelana ali pa do skrajnosti poenostavljena (Knific, Mlinar 2014, 429–431; Eichert 2016; 2017, 303–316). Pogost je tudi motiv božjega jagnjeta (Knific, Mlinar 2014, 431–432). Med upodobitvami ptic izstopa skupina z upodobitvijo orlov, redko se pojavljajo golobi (Eichert 2017, 303–308). Pavi se pojavljajo redko. Andrej Preložnik fibule z upodobitvijo pava združuje v tip Andone in poudarja njihovo razprostranjenost v zahodni Evropi, torej izven osrednjega območja razprostranjenosti emajliranih fibul. Primeri iz jugovzhodnih Alp naj bi predstavljali izpeljanke izvirne različice (Preložnik 2018, 164, sl. 17; 18).

Stefan Eichert poudarja vzore za te zaponke na območju Sredozemlja v času 6.–7. st. (Eichert 2016, 324). V 8. in 9. st. se na območju vzhodnih Alp in okolici pojavljajo v grobovih elite, v 10. st. pa preidejo v množično uporabo (*ib.*, 323–324, z diskusijo glede “pozni” datacij v 11. st.).

Sl. 12: Legen – Sv. Jurij. Okrogla sponka s figuralno upodobitvijo iz groba 36 (*prim. t. 6: A1*); *inv. št. A 2268. Fig. 12:* Legen – Sv. Jurij. A disc brooch with figural depictions from Grave 36 (*cf. Pl. 6: A1*); *Inv. No. A 2268.*

V legenskem primeru je osrednja figura že močno poenostavljena, tako da se niti ne da z gotovostjo razbrati, katero žival naj bi predstavljala. Zato jo okvirno datiramo v 10. st.

V grobu 33 (*t. 5E*) so bili odkriti slabo ohranjeni kostni ostanki verjetno odrasle osebe. V njem je bil ob lobanji najden naglavni obroček z esasto zanko in ravno odrezanim drugim koncem (*t. 5E: 1*).³ Na začetek razvoja obročkov z esasto zanko sodijo tisti, ki imajo na drugem koncu locna kaveljček. Eichert jih postavlja v skupino C in datira v čas med letoma 780 in 830 (Eichert 2010a, Sv. Peter, str. 167, 168), Pleterski v tip NO 0100_0509 in v čas po letu 830 (Pleterski 2013, sl. 16). Taki obročki na Legnu niso zanesljivo potrjeni, saj je bila večina obročkov z esasto zanko na drugem koncu odlomljena. Edini v celoti ohranjeni obroček z esasto zanko iz groba 33 nima kaveljčka, ampak ravno odrezan locen. Pleterski v svoji tipologiji tak obroček (NO 0100_0406) s Sedla na Blejskem gradu postavlja v čas med letoma 870 do 910 (Pleterski 2013, sl. 10 in 16). Eichert jih datira v obdobje 830–900 (Eichert 2010a, 167–168), vendar jih je na Koroškem malo, našli pa so jih v kronološko težko opredeljivih grobnih celotah (Eichert 2010c, 36, sl. 8). Jochen Giesler jih uvršča v t. i. belobrdsko stopnjo in jih datira v drugo polovico 10. in prvo polovico 11. st. (Giesler 1981). Podobno jih opredeljujejo Paola Korošec (1991, 54, 58), Milan Sagadin (1987, 46) in Martin Obenaus (2010).

Obroček, najden v zasutju groba 38 (*t. 6F: 1*), ima kovano esasto zanko, nima pa ohranjenega

³ Podatek o legi v grobu 33 je iz najdbnega listka ob obročku. M. Strmčnik Gulič v objavi (2001, 114, št. 8) piše “morda grob 33”.

drugega konca, tako da natančnejša opredelitev ni mogoča. Je pa grob 38 glede na njegov stratigrafski položaj dokaj star (v vzhodnem delu ga uničita grobova 40 in 45), predmet iz njegovega zasutja je verjetno vsaj še nekoliko starejši.

Grob 34 je bil brez ohranjenih kostnih ostan- kov, v grobni jami pa naj bi bil odkrit obroček s štirikotnim presekom (*t. 5F: 1*).⁴ Glede na njegov relativno majhen premer bi ga lahko interpretirali tudi kot prstan (podobni prstani so znani npr. iz grobišča pri Sv. Petru pri Špitalu, prim. Eichert 2010a, sl. 18: 3 zgoraj).

Edini grob s prdatki, ki je ležal ob severni strani zgodnj srednjeveške cerkve, je bil grob 5. Od okostja je bila ohranjena samo lobanja, zato je spol nedoločljiv, verjetno pa gre za odraslo osebo. V grobu sta bila odkrita naglavni obroček z enojno odebelitvijo na obeh koncih locna (*t. 1D: 2*) ter naglavni obroček z enojno odebelitvijo na enem koncu in odlomljenim drugim koncem locna (*t. 1D: 1*).⁵ Obročki z enojnimi odebelitvami so sicer najpogostejša najdba na legenskem grobišču. Poleg groba 5 so bili odkriti še v grobu 37 (glej zgoraj), nekaj pa tudi kot posamične najdbe, kar kaže, da so pripadali v večini starejšim grobovom, ki so bili uničeni pri vkopu mlajših.

Po tipologiji naglavnega nakita A. Pleterskega (2013, 299–334) se obročki z enojnima odebelitvama na obeh koncih locna (NO 0100_0808) pojavijo okrog leta 870 in trajajo še skozi vse 10. st. (ib., sl. 16). Podobna datacija velja za obročke z enojno odebelitvijo na enem koncu in ravno odrezanim locnom na drugem (NO 0100_0608) (ib., sl. 16). Pri tem so mlajši tisti z debelejšim lokom (Pleterski 2003, 365), kakršni so tudi obravnavani obročki z Legna. Obročki z dvojnimi odebelitvami, ki na Legnu niso zastopani, so nekoliko mlajši, saj se začnejo pojavljati okrog leta 920 in trajajo približno do leta 1000 (Pleterski 2013, sl. 16).

⁴ Podatek o legi predmeta v grobu ni zanesljiv. Morda gre za obroček, odkrit ob lobanji, ki je (brez grobne jame) ležala v bližini groba 34 (dokumentirano v primarni dokumentaciji na risbi tlorisa apside).

⁵ V katalogu Od Rimljanov do Slovanov je v grobu 5 navedena tudi ploščata okrogla zaponka z emajliranim okrasom (Strmčnik Gulič 2001, 114), kar pa se ne sklada s podatki v primarni dokumentaciji, kjer je pri tej zaponki (inv. št. 2276) podatek "na vzhodni strani oltarja, gl. 0,80 m".

POSAMIČNE NAJDBE

V sekundarni legi je bilo najdenih še precej predmetov, ki izvirajo iz grobov, uničenih ob pokopavanju novih pokojnikov ali pa ob gradbenih aktivnostih v času po opustitvi zgodnj srednjeveškega grobišča.

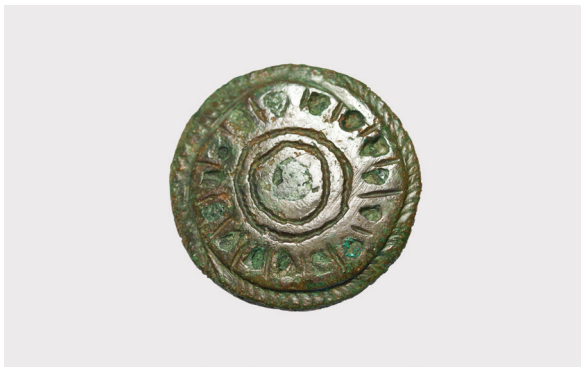
Največ predmetov spada v skupino naglavnega obročastega nakita. Prevladujejo naglavni obročki s preprostim lokom z okroglim presekom. Nekaj jih ima enojno odebelitev na enem ali na obeh koncih locna (*t. 7: 4–6,13*), nekaj pa ravno odrezane konce ali poškodovane konce (*t. 7: 7–11*).

V dveh primerih imajo obročki zaključek v obliki kovane esaste zanke. Že omenjeni (*t. 6F: 1*) je bil najden v sekundarni legi v zasutju groba 38. Drugi, z delno odlomljeno zanko in brez ohranjenega locna (*t. 7: 15*), je ležal v prekopani zemlji na južni strani apside zgodnj srednjeveške cerkve. Za opredelitev obročkov z esastimi zankami glej Grobne celote, grob 33.

Med posamične najdbe spada tudi ploščata okrogla bronasta zaponka z jamičastim emajlom modre in zelene barve (*sl. 13; t. 7: 1*). Zaponka ima v sredini jamico, zapolnjeno z emajlom. Jamici obkrožata dve vrezani liniji, njima pa sledi pas jamic, zapolnjenih z emajlom, ki so prekinjene s cikcakastimi vrezi. Površina je opazno zglajena. Na hrbtni strani sta ohranjeni pritrđišče in ležišče za iglo, ki pa ni ohranjena. Njeni najdiščni podatki niso zanesljivi (glej op. 4), zanjo pa velja podobna opredelitev kot za ploščato okroglo zaponko iz groba 36 (glej Grobne celote).

Na zunanji strani cerkve je bil najden predmet (morda sponka, vendar na njem ni opaziti sledov peresovine) z uvihanima koncema, okrašen s cikcak vzorcem med dvema vzporednima vrezanima linijama (*t. 7: 2*). Zanj velja podobna opredelitev kot za zaponko iz groba 37 (glej Grobne celote).

Od predmetov, ki ne sodijo med nakit oziroma del noše, je bil najden železen ključ z votlo nogo in razširjeno brado (*t. 7: 16*). V katalogu (Strmčnik Gulič 1994, 19) je objavljen kot romanski. Ključi z votlo nogo se lahko pojavljajo že na zgodnj srednjeveških grobiščih (zbrano pri Knific, Mlinar 2014, 436; tudi Eichert 2010c, 140–141), taki z razčlenjeno brado od sredine 10. st. (Štular 2009, 82). Ker je legenski ključ posamična najdba (najden je bil pod severnim stranskim oltarjem), njegova natančna časovna opredelitev ostaja odprta, vendar zgodnj srednjeveške datacije ne moremo izključiti.

Sl. 13: Legen – Sv. Jurij. Okrogla sponka (prim. t. 7: 1); raztresene najdbe; inv. št. A 2276.

Fig. 13: Legen – Sv. Jurij. A disc brooch (cf. Pl. 7: 1); Inv. No. A 2276.

Poleg ključa je bilo najdenih še nekaj večjih železnih žebeljev. Večina jih ima osmičasto glavo. Nekateri so ležali v zasutih grobov (grobova 9 in 12; t. 2D: 2a–e; 3A: 1a–c) in jih lahko interpretiramo kot žebelje od krst – na večini so se še ohranili ostanki lesa. Ostali žebelji (t. 8: 1–18) so bili odkriti v ruševinskih in žganinskih plasteh in so verjetno del strešne konstrukcije romanske cerkve.

LONČENINA

V dnevniku je omenjeno, da so bili med izkopavanji najdeni tudi odlomki prazgodovinske, visokosrednjeveške in novoveške lončenine. Žal te lončenine nismo našli niti med gradivom v PM Slovenj Gradec niti na ZVKD Maribor.

Nekaj lončenine je sicer zrisane, vendar pa po risbah ni mogoče določiti faktur in načina izdelave. Zato lončenine v tem prispevku ne obravnavamo.

STRATIGRAFSKI ODNOSI IN FAZE

Legenska terasa, na kateri danes stoji cerkev Sv. Jurija, je bila poseljena že pred gradnjo zgodnjesrednjeveške cerkve. Ostanki te faze (ali morda celo več faz) so bili močno uničeni ob kasnejših dejavnostih na tem mestu, zato jih ni mogoče z gotovostjo niti datirati niti funkcionalno opredeliti. Po izgradnji zgodnjesrednjeveške cerkve z grobiščem se namembnost prostora ni več spreminjala – vse faze od zgodnjesrednjeveške cerkve pomenijo samo faze v razvoju cerkvene arhitekture in pripadajočega grobišča.

V 1. fazi sodijo jame pod zidovi zgodnjesrednjeveške cerkve (jame 4, 7 in 9, verjetno tudi jame 1, 5 in 6; glej zgoraj), ki verjetno predstavljajo ostanke nekega starejšega lesenega objekta (Strmčnik Gulič 1994, 9). Jame kronološko niso določljive, saj nobena od njih ni vsebovala arheoloških najdb, vsekakor pa so starejše od zidov zgodnjesrednjeveške cerkve. Jame so različnega premera, globin in oblik. Glede na najdbe prazgodovinske lončenine, najdene v premešanih mlajših plasteh, bi morda lahko predstavljale tudi ostanek prazgodovinske poselitve, vendar dokazov za to ni.

V 2. fazi je bila zgrajena zgodnjesrednjeveška cerkev in okoli nje so začeli pokopavati. Ni dokazov, da bi bilo grobišče na tem mestu že pred izgradnjo zgodnjesrednjeveške cerkve, saj noben od grobov ne sega pod njene zidove. Zgodnjesrednjeveški grobovi na južni in vzhodni strani zgodnjesrednjeveške cerkve so bili po podatkih v dnevniku položeni v treh nivojih. Pri tem so bili nekateri grobovi zgornjega nivoja močno poškodovani s kasnejšimi gradbenimi posegi, tisti v spodnjem in srednjem nivoju pa z vkopavanjem zgornjih grobov že v zgodnjesrednjeveškem obdobju.

V nadaljevanju prinašamo razdelitev grobov po slojih na podlagi terenskega dnevnika in komentarje k tej razdelitvi glede na terensko dokumentacijo in tipokronološko opredelitev pridatkov.

V spodnji (sloj 3) naj bi sodili grobovi 20, 22, 23, 26, 27, 28 na jugovzhodnem delu in 30, 31, 33, 34, 35, 38, 39 na vzhodnem delu.

Grobovi v srednjem nivoju (sloj 2) so grobovi 21, 25 in 26 ob jugovzhodni ter 32, 37 in 40 ob vzhodni stranici cerkve.

Kot grobovi najvišjega nivoja (sloj 1) so v dnevniku opredeljeni grobovi 24 na jugovzhodni ter 36 in 41 na vzhodni strani.

Situacija, dokumentirana na terenskih risbah, kaže nekoliko drugačno sliko. Med grobovi na jugovzhodnem delu so najgloblji grobovi 28 in 29, verjetno tudi 20, 22 in 23. Grob 26 leži namreč nad grobom 29 in sodi v srednji nivo, saj je nad grobom 26 še ostanek groba 27, ki tako sodi v zgornji nivo. Grob 21, ki leži nad grobovoma 20 in 23, sodi v srednji nivo. V srednji nivo lahko uvrstimo tudi grob 24, ki leži nad grobom 20 in sega pod prečni zid romanske cerkve. V zgornji nivo sodita poleg groba 27 verjetno še grobova 25 in 50 (ki ni pravi grob, ampak jama z dvema lobanjama v sekundarni legi).

Grobovi na vzhodnem delu so nekoliko manj premešani. V najgloblji (3. nivo) naj bi po terenskem dnevniku sodili grobovi 30, 31, 33, 34, 35, 38,

39. Za grob 33 glede na datacijo obročka z esasto zanko in ravno odrezanim locnom ni verjetno, da bi sodil med najstarejše grobove (glej Grobne celote), nima pa jasnih stratigrafskih odnosov do drugih grobov. Videti je le, da je starejši od groba 30, katerega grobna jama ga je nekoliko poškodovala. V srednji nivo sodijo grobovi 45, 46 in 47, ki ležijo pod grobom 40 (zgornji nivo).

V *tretji fazi* (2. gradbena faza) je bila po uničenju zgodnesrednjeveške cerkve zgrajena romanska cerkev z dodano apsidno. V tem času je bilo opuščeno tudi grobišče okoli prvotne cerkve. Zidovi te faze so namreč prekrili in delno uničili zgodnesrednjeveške grobove na južni in predvsem vzhodni strani. Verjetno lahko s to fazo povežemo tudi ostanke estriha v osrednjem delu.

Vse ostale faze so datirane na podlagi razvoja cerkve (Strmčnik Gulič 1994, 7).

V 4. fazi (3. gradbena faza) je bil namesto apside dozidan zvonik, ki je prevzel širino apside. Faza je datirana v čas okoli leta 1300.

V 5. fazi (4. gradbena faza) so cerkev povečali tako, da so severno stranico za širino stranice pomaknili proti severu. V tej fazi sta bila postavljena tudi stebra za kor in stopnice nanj, verjetno je bila dozidana tudi veža. Faza je časovno postavljena v barok, v prvo polovico 18. st.

V 6. fazi (5. gradbena faza) je bila na začetku 19. st. dozidana zakristija na severovzhodni strani.

DATACIJA IN ZAKLJUČEK

Pri dataciji nastanka in razvoja zgodnesrednjeveške cerkve in grobišča ob njem se lahko opremo samo na datacijo grobnih pridatkov (najdenih *in situ* ali pa v sekundarni legi) in na relativne odnose med grobovi. Analize C14 kostnih ali žganinskih ostankov namreč niso bile narejene.

Nastanek najstarejše cerkve na območju Sv. Jurija na Legnu lahko postavimo v čas zadnje tretjine oz. zadnje četrtine 9. st. Med najstarejše oblike sodijo obročki z enojno odebelitvijo na enem koncu in ravno odrezanim locnom na drugem. Obročki z enojnima odebelitvama na obeh koncih so nekaj mlajši, vendar se prav tako začenjajo pojavljati v še 9. st.

Večina predmetov sodi v 10. st. Ta čas označujejo predvsem zaponke z nazaj zapognjenima koncema in okrogle emajlirane zaponke. Nenavadna je grobna celota groba 37. Prstan je v njej očitno najstarejši element, ki sega še v prvo polovico 9. st., obročki z enojno odebelitvijo se prav tako začenjajo že v 9. st. in so v uporabi še v 10., medtem ko zaponka

z uvitima koncema postavlja pokop v čas sredine 10. st. ali celo po njej. V ta čas sodi tudi grob 36 z okroglo zaponko.

Pridatkov, ki bi jih zanesljivo lahko postavili v čas 11. st., za zdaj na Legnu ni. Precej verjetno je sicer, da se je pokopavanje v tem času nadaljevalo, vendar so grobovi tega obdobja brez grobnih pridatkov – tudi brez delov noše, tako da jih ne moremo prepoznati. Pri Sv. Petru v Spittalu je npr. grob brez pridatkov, ki je glede na stratigrafijo mlajši od grobov s pridatki, datiran s pomočjo C14 v časovni razpon med 994 do 1158 (Eichert 2014, 427). Morda bi na Legnu v to fazo lahko uvrstili grobova 24 in 41, vendar brez datacij C14 pokopavanja v 11. stoletju ne moremo potrditi.

Kdaj je bila uničena prvotna cerkev, ni popolnoma jasno, verjetno je bila uničena v požaru v začetku 12. st. (Strmčnik Gulič 1994, 7). Nova, romanska cerkev je bila zgrajena najverjetneje v drugi polovici 12. st., potem je bila večkrat prezidana (ib., 7–8). Po postavitvi romanske cerkve se je pokopavanje v njej očitno za nekaj časa prekinilo. Ponovno so cerkev za pokopavanje začeli uporabljati člani rodbine Gallenhofen v obdobju od 15. do 17. st. (ib., 17).

Zgodnesrednjeveška grobišča, na katerih so bile kasneje postavljene cerkve, so sicer zelo pogosta na območju Karantanije in Karniole, veliko manj pa je na njih arheološko dokazanih zgodnesrednjeveških cerkva. Na območju današnje celinske Slovenije je za zdaj poleg Sv. Jurija na Legnu zanesljivo dokazana samo cerkev v Kranju, katere nastanek je podobno kot pri legenski postavljen v čas po sredini 9. st. (Sagadin 2017, 56). Za dobro raziskano območje župe Bled pa kaže, da so na pokopavanje ob cerkvah prešli razmeroma pozno, šele okrog leta 960 (Pleterski 2013, 319), prej so pokopavali na grobiščih na robovih vasi.

Z območja današnje avstrijske Koroške so arheološko dokumentirane štiri zgodnesrednjeveške cerkve (Molzbichl: Glaser, Karpf 1989; Sv. Jakob v Beljaku [St. Jakob/Villach]: Karpf, Vetterling 2010; Sv. Danijel v Ziljski dolini [St. Daniel in Gailtail]: Deuer et al. 2004; Sv. Peter v Možberku [St. Peter/Moosburg]: Fuchs 1991), medtem ko naj bi jih bilo vseh skupaj 37 (določenih na podlagi pisnih virov, najdb pleteninaste ornamentike in zgodnesrednjeveških grobišč ob novejših cerkvah) (Eichert 2010b, sl. 2).

Cerkve na območju Sv. Jurija na Legnu je torej ena redkih arheološko dokazanih zidanih zgodnesrednjeveških cerkva na območju jugovzhodnih Alp in historično pripada karantanskemu prostoru.

KATALOG GROBOV IN NAJDB

Katalog je izdelan na podlagi terenskega dnevnika Mire Strmčnik Gulič (*Sv. Jurij 1993, 1994*), terenskih risb in preliminarne antropološkega poročila Tatjane Tomazo Ravnik (november 1994). Antropološke določitve so bile narejene *in situ* 20. septembra 1994, saj skeletnih ostankov zaradi kasnejše prezentacije niso dvigovali. Določenih je bilo 26 skeletov, 15 grobnih jam pa je bilo brez sledov kostnega gradiva. Tem 41 enotam smo po analizi dokumentacije dodali še 9 (do vključno št. 50), ki sicer niso opisane v antropološkem dnevniku, vendar so njihove grobne jame razvidne iz risbe tlorisa (nekatero od njih tudi s skeletnimi ostanki). Nato je bilo dodanih še sedem grobov, dokumentiranih pri nadzoru izkopa za drenažo ob južni strani cerkve. Ti so označeni kot grobovi št. 97/1–97/7.

Vsi grobovi so narisani v merilu 1:20.

Med antropološkim poročilom, zapisi v dnevniku in risbami je nekaj neskladij. V polju *Okostje* je vedno podan podatek iz antropološkega poročila, morebitno neskladje z dnevnikom in (ali) risbami je komentirano v polju Komentar.

V polju *Opomba* je podana omemba oz. komentar groba, kot je naveden v terenskem dnevniku.

V polju *Relacije* so podane relacije, kot jih je bilo mogoče rekonstruirati iz terenskih risb in podatkov v terenskem dnevniku.

Večino kovinskih predmetov hrani Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec. V primeru, da so predmeti inventarizirani, so navedene inventarne številke, pri neinventariziranih predmetih pa akcesijske številke.

Grobovi

Grob 1 (t. 1: A)

Grobna jama: Sledovi krste.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Moški, maturus: patologija vratnih vretenc, golenice in stopala, domnevna tel. viš. 166,6 cm.

Pridatki: -.

Relacije: Vkopan v sterilno osnovo.

Datacija: Srednji ali novi vek.

Grob 2 (t. 1: B)

Grobna jama: Sledovi deske.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Komentar: Po Antropološkem dnevniku naj bi bil grob 2 brez kostnih ostankov. Na terenski risbi groba je do-

kumentiranih nekaj dolgih kosti, na risbi tlorisa cerkve pa je narisano celo okostje.

Relacije: Vkopan v sterilno osnovo, z južnim delom poškoval grob 19.

Datacija: Srednji ali novi vek.

Grob 3 (t. 1: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Relacije: Uničil je del severnega zidu zgodnjerednjevske cerkve na njegovem stiku z apsido. Pod njim je ležal grob 4; vanj sta bila vkopana grob 7 ter delno jama 2.

Datacija: Srednji ali novi vek.

Grob 4 (t. 1: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Relacije: Skoraj v celoti je ležal pod grobom 3 tik ob apsidi zgodnjerednjevske cerkve.

Datacija: Neopredeljeno.

Grob 5 (t. 1: D)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ohranjeni samo odlomki lobanje, zato spol nedoločljiv, starost verjetno odrasel.

Pridatki:

1. Bronast naglavni obroček, desnosučen. En zaključek locna je odlomljen, drugi ima enojno odebelitev. Viš. 31,7 mm, šir. 30,6 mm, deb. 2,1 mm, teža 2,2 g. Akces. št. 24.
2. Bronast naglavni obroček, nesučen. Konca locna se zaključujeta z enojno odebelitvijo. Viš. 45,1 mm, šir. 38,3 mm, deb. 2,6 mm, teža 4,5 g; lega: pod lobanjo. Št. 1277/99.

Komentar: Antropološka opredelitev in risba sta bili narejeni pred odstranitvijo severnega stranskega oltarja, ko je bila vidna samo lobanja skeleta. V celoti je bil grob odkopan po odstranitvi oltarja.

Relacije: Pod severnim stranskim oltarjem.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 6 (t. 1: E)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Otrok infans 2 leti ± 8 mes.

Pridatki: -.

Relacije: ?

Datacija: Novi vek.

Grob 7 (t. 2: A)

Grobna jama: Ostanki lesene krste.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Otrok – infans I: 9 mesecev ± 3 mes.

Pridatki: -.

Relacije: Vkopan v grob 3.

Datacija: Novi vek.

Grob 8 (t. 2: C)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Grob 8 je poškodovala jama št. 2.*Datacija:* Novi vek.**Grob 9** (t. 2: D)*Grobna jama:* Ovalna grobna jama in znotraj nje ostanki lesene krste.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Otrok (Infans II?) – drobni kostni odlomki.*Pridatki:*

1. Odlomki bronastih trakov v predelu glave (mrtvaška krona).

Predmeti v grobu:

2. Dva odlomka žeblja z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna, dolž. 61,6 mm, prerez trna 3 × 3,3 mm, teža 2,2 g. Akces. št. 10 a, b.

3. Odlomek žeblja z osmičasto glavo, kvadraten prerez trna, ohranjena dol. 23,3, prerez trna 2,5 × 3,3 mm, teža 1,1, g. Akces. št. 10 c.

4. Odlomek trna s štirikotnim presekom, dolž. 41,7 mm, preseki trna 2,9 × 3,9 mm, teža 1,8 g. Akces. št. 10 d.

5. Odlomek žebljem glava nerazpoznavna, preseki trna verjetno pravokoten, dolž. 73,5 mm, teža 3,1 g. Akces. št. 10 e, f.

6. Odlomek trna z osmičasto glavo, prerez trna verjetno pravokoten, dolž. 63 mm, teža 3,8 g. Akces. št. 10 g, h.

Relacije: Prebil je ostanek estriha v ladji.*Datacija:* Novi vek.**Grob 10** (t. 2: B)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Otrok infans I (novorojenček).*Pridatki:* Odlomki bronastega naglavnega traku.*Relacije:* Vkopan v sterilno osnovo.*Datacija:* Novi vek.**Grob 11** (t. 3: A)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Uničil je severni zid zgodnesrednjeveške cerkve v zahodnem delu. Kasneje ga je skoraj povsem uničil grob 12.*Datacija:* Srednji ali novi vek.**Grob 12** (t. 3: A)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Ženski adultus srednje ohranjen, domnevna telesna viš. 152,7 (M) in drobni odlomki lobanje otroka (infans I).*Pridatki:* ostanki bronastega naglavnega traku ob glavi (ni risano).*Predmeti*

1. Odlomek železnega žeblja štirikotnega preseka, glava ni ohranjena, dolž. 50 mm, preseki trna 5 × 5 mm. Akces. št. 8a.

2. Železen žebelj z osmičasto glavo, trn štirikotnega preseka, dolž. 86 mm, preseki trna 4 × 6 mm. Akces. št. 8b.

3. Železen žebelj z osmičasto glavo, trn štirikotnega preseka, dolž. 70 mm, preseki trna 4 × 5 mm. Akces. št. 8c.

Opomba: Grob matere z dojenčkom v naročju.*Komentar:* Ostankov mrtvaške krone ni med predmeti, ki jih hrani Koroški pokrajinski muzej.*Relacije:* Uničil je grob 11.*Datacija:* Novi vek.**Grob 13** (t. 2: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Odlomki bronastega naglavnega traku.*Okostje:* Infans I (novorojenček).*Pridatki:* -.*Relacije:* ?*Datacija:* Novi vek.**Grob 14** (t. 3: B)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Infans I (novorojenček).*Pridatki:* -.*Relacije:* Poškodovan pri gradnji stopnic za kor.*Datacija:* Novi vek.**Grob 15** (t. 2: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Infans I (novorojenček).*Pridatki:* -.*Relacije:* ?*Komentar:* Skelet je opredeljen kot Infans I, vendar na terenski risbi kostni ostanki niso dokumentirani.*Datacija:* Srednji ali novi vek.**Grob 16** (t. 3: C)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Večina groba leži pod zahodnim zidom romanske cerkve.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 17** (t. 3: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Otrok (nedoločljivo).*Pridatki:* -.*Relacije:* Vkopan v sterilno osnovo.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 18** (t. 3: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Zasutje iz rjave zemlje, vmes 6 rečnih kamnov srednje velikosti.*Okostje:* Nedoločljivo (odrasel?) – le ostanki golenic.*Pridatki:* -.*Relacije:* Zgornji del leži pod zahodnim zidom romanske cerkve*Datacija:* Zgodnji srednji vek.

Grob 19 (t. 3: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Poškodoval je južni del apside zgodnjesrednješke cerkve. Kasneje ga je poškodoval vkop za grob 2.*Datacija:* Srednji vek.**Grob 20** (t. 4: A)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Pod desnim južnim stranskim oltarjem in pod grobom 21.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 21** (t. 4: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Adultus (spol nedoločljiv).*Pridatki:* -.*Relacije:* Nad grobom 20.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 22** (t. 4: B)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Del pod grobovoma 25 in 50.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 23** (t. 4: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatkov.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Relacije:* Del pod grobom 21.*Komentar:* Po antropološkem dnevniku naj bi bil grob brez kostnih ostankov, vendar je na terenski risbi dokumentiranih nekaj kosti.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 24** (t. 4: C)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Moški (odrasel) – ohranjeno le od medenice navzdol, domnevna telesna višina 169,7 cm (P).*Pridatki:* -.*Relacije:* Pod južnim stranskim oltarjem, njegov spodnji del sega pod vzhodni zid romanske cerkve, delno nad grobom 20.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 25** (t. 5: A)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Opomba:* V 2. srednjem sloju.*Relacije:* Nad grobom 22.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 26** (t. 4: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Odrasel (spol nedoločljiv) – nekaj odlomkov lobanje in zg. del postkraniuma.*Pridatki:* -.*Komentar:* Risba se ne ujema z opisom v Antropološkem dnevniku.*Relacije:* Pod grobom 27, nad grobom 29.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 27** (t. 4: E)*Grobna jama:* Samo sled jame.*Zasutje:* Ni podatkov.*Okostje:* Odrasel (spol nedoločljiv) – samo odlomek stegnenice.*Pridatki:* -.*Relacije:* Nad grobom 26.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 28** (t. 4: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Ženski? Odrasel? (le odlomek postkraniuma, domn. tel. višina 156,5 cm (P)).*Pridatki:* -.*Relacije:* Delno (leva polovica) pod južnim zidom romanske cerkve, verjetno pod grobom 26.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 29** (t. 5: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Moški? Odrasel (le odlomek postkraniuma, domn. tel. višina 167,5 cm (P)).*Pridatki:* -.*Relacije:* Delno pod grobom 26, pod južnim stranskim oltarjem.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 30** (t. 5: D)*Grobna jama:* Ovalna grobna jama, obložena z ožganimi rečnimi oblicami na severni in južni strani.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Moški? Maturus? Zelo močan osrednji del mandibule, domn. tel. viš. 173,0 (M).*Pridatki:* -.*Relacije:* Delno (spodnji del) pod apsidno romanske cerkve.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 31** (t. 5: C)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Opomba:* 3. spodnji sloj.*Relacije:* Večji del pod apsidno romanske cerkve.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.

Grob 32 (t. 5: G)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Opomba:* 2. srednji sloj.*Relacije:* Večji del pod apsidno romanske cerkve.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 33** (t. 5: E)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Nedoločljiv (odrasel?). Samo sledovi okostja.*Pridatki:*

1. Bronast naglavni obroček, nesučen. En konec locna ravno odrezan, drugi se zaključuje s kovano esasto zanko. Viš. 33,1 mm, šir. 28,5 mm, deb. 1,6 mm, šir. zanke 2,8 mm, teža 1,8 g. Objava: M. Strmčnik Gulič 2001, 379: 8. Št. 1288/99.

Opomba: 3. spodnji sloj.*Relacije:* Delno pod glavnim oltarjem.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 34** (t. 5: F)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:*

1. Bronast prstan z štirikotnim presekom, nesklenjen. Prem.: 25,5 mm, deb. 3,6 mm, teža 4,3 g. Objava: Strmčnik Gulič 2001, 379: 1. Inv. št. 2277.

Komentar: V dnevniku se omenja "obsenčni obroček s štirikotnim presekom", vendar gre glede na majhen premer verjetno za prstan.*Opomba:* 3. spodnji sloj.*Relacije:* Delno pod vzhodnim zidom in apsidno romanske cerkve.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 35** (t. 5: H)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* -.*Pridatki:* -.*Opomba:* 3. spodnji sloj.*Relacije:* Pod glavnim oltarjem.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 36** (t. 6: A)*Grobna jama:* Obložena s kamenjem.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* - (Antropološki dnevnik) oz. otroško okostje (Terenski dnevnik in risba).*Pridatki:*

1. Bronasta okrogla ulita okrasna zaponka, okrašena z jamičastim emajlom bele, modre in turkizne barve. Figuralni okras v osrednjem polju je interpretiran kot upodobitev ptice (pav). Na sredini je luknja, ki je nastala že po ulivanju. Rob posnema zrnjenje. Sledovi pritrditve igle niso ohranjeni. Prem. 30,3 mm, deb. 2,1, teža 8,2 g. Objava: Strmčnik Gulič 2001, 379: 10. (Sl. 12). Inv. št. 2268.

Komentar: Zapis v dnevniku in risba groba se ne ujema z zapisom v Antropološkem dnevniku, kjer piše, da je bil grob brez kostnih ostankov. Na terenski risbi vidna lobanja, del grobne jame gre pod romansko apsidno.*Relacije:* Večina (razen glave) pod romansko apsidno.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 37** (t. 6: B)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Ženski (juvenilis). Ohranjen le od medenice navzdol, dist. del femurja še ločen od korpusa.*Pridatki:*

1. Dva odlomka bronastega poškodovanega naglavnega obročka. En zaključek locna manjka, drugi ima komaj opazno enojno odebelitev. Viš. 37 mm, debelina 2,2 mm, teža 1 g. Akces. št. 35.
2. Bronast prstan iz trakaste bronaste pločevine z razširjenima, sedaj razklenjenima koncema; v obod je vdela polkroglasta jagoda iz temno zelenega prosojnega mehurčkastega stekla; prem. 16 × 19 mm, šir. 3,7 mm, deb. 0,7 mm, teža 0,8 g. Objava: Strmčnik Gulič 2001, 379: 9. Št. 1284/99 (akces. št. 29).
3. Bronasta ploščata zaponka z nazaj zavitim konci. Šir. 22 mm, viš. 16,4 mm, debelina 1,2 mm, teža po konservaciji 0,36 g; Objava: Strmčnik Gulič 2001, 379: 11. Inv. št. 2275.

Opomba: 2. srednji sloj.*Komentar:* Na risbi tlorisa je narisano celoten okostje. Zaponka po podatku v dnevniku je ležala ob desni strani lobanje, ob njej so bili lasje (del kite) in "ostanki tkanine", ki pa se je po pregledu pod mikroskopom izkazala za del lobanje.*Relacije:* Delno nad grobom 45.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 38** (t. 6: F)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* V zasutju nad grobom je ležal del naglavnega obročka z zankico (odlomljeno).*Okostje:* Odrasel? Spol nedoločljiv.*Pridatki:* -.*Predmeti v grobu:*

1. Bronast naglavni obroček. Ohranjena polovica locna, ki se končuje s kovano S zanko, drugi zaključek manjka. Viš. 57,5 mm, deb. 1,9 mm, šir. zanke 4,3 mm, teža 1,5 g. Akces. št. 33.

Opomba: Leži med prečnim zidom in oltarjem v glob. 70 cm. 3. spodnji sloj.*Komentar:* Naglavni obroček v tem primeru ni grobni pridelek, ampak je ležal v zasutju groba 38.*Relacije:* Pod vzhodnim zidom romanske cerkve, pod grobovi 40, 45 in 46.*Datacija:* Zgodnji srednji vek.**Grob 39** (t. 6: D)*Grobna jama:* Ni podatka.*Zasutje:* Ni podatka.*Okostje:* Nedoločljivo. Postkranium, odlomki lobanje.*Pridatki:* -.*Opomba:* 3. spodnji sloj.

Relacije: Pod vzhodnim zidom romanske cerkve in pod glavnim oltarjem.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 40 (t. 6: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ženski, adultus. Odlomki lobanje in postkraniuma.

Pridatki: -.

Opomba: 2. srednji sloj.

Relacije: Pod glavnim oltarjem, nad grobovoma 46 in 47.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 41 (t. 6: E)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Odrasel? Spol nedoločljivo.

Pridatki: -.

Opomba: 1. vrhnji sloj.

Relacije: Pod glavnim oltarjem.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 42 (t. 6: G)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Antropološke analize niso bile opravljene.

Pridatki: -.

Komentar: Samo lobanja v slabo ohranjeni grobni jami.

Relacije: Vkopan v sterilno osnovo.

Datacija: Nedoločljivo.

Grob 43 (t. 6: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Komentar: Grobna jama brez ohranjenih kostnih ostankov.

Relacije: Delno pod prečnim zidom prezbiterija romanske faze.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 44 (t. 7: A)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Komentar: Grobna jama brez ohranjenih kostnih ostankov.

Relacije: Vkopan v sterilno osnovo.

Datacija: Nedoločljivo.

Grob 45 (t. 7: B)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ohranjena lobanja in nekaj manjših kosti. Antropološke analize niso bile opravljene.

Pridatki: -.

Relacije: Nad grobom 38.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 46 (t. 7: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ohranjena samo lobanja. Antropološke analize niso bile opravljene.

Pridatki: -.

Relacije: Niso jasne. Verjetno nad grobom 38 in pod grobom 40.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 47, 47a (t. 6: C)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Komentar: Grobni jami brez ohranjenih kostnih ostankov.

Relacije: Pod grobom 40.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 48 (t. 7: E)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: -.

Pridatki: -.

Komentar: Grobna jama brez ohranjenih kostnih ostankov.

Relacije: Delno pod apsido romanske cerkve.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 49 (pril. 1)

Grobna jama: Brez grobne jame.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ohranjenih samo nekaj kosti. Antropološke analize niso bile opravljene.

Pridatki: -.

Komentar: Kostni brez jasne grobne jame.

Relacije: Niso jasne.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 50 (t. 7: D)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Dve lobanji v sekundarni legi. Antropološke analize niso bile opravljene.

Pridatki: -.

Komentar: Dve lobanji sta bili položeni v manjšo jama.

Relacije: Niso jasne.

Datacija: Zgodnji srednji vek.

Grob 97/1 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Iz risbe je vidno, da gre za grob odrasle osebe z rokami, prekrižanimi v naročju. Pokojnik je bil pokopan tik ob južni steni glavne ladje. Grob je ohranjen samo v zgornjem delu, od medenice navzdol ga je uničil grob 97/2.

Relacije: V spodnjem delu ga je uničil grob 97/2.

Datacija: Visoki srednji vek ali novi vek.

Grob 97/2 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Izkopan je bil samo zgornji del do medenice z delom femurjev. Kostni so slabo ohranjene, verjetno gre za grob odrasle osebe z rokami, prekrizanimi v naročju.

Relacije: Uničil je spodnji del groba 97/1.

Datacija: Visoki srednji vek ali novi vek.

Grob 97/3 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Ohranjenih je samo nekaj odlomkov dolgih kosti v južnem delu izkopa.

Relacije: Niso jasne.

Datacija: Nedoločljivo.

Grob 97/4 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Ohranjenih je samo nekaj nedoločljivih kosti v vogalu izkopa ob južni steni cerkve.

Relacije: Uničil ga je grob 97/6.

Datacija: Nedoločljivo.

Grob 97/5 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Ohranjena je samo lobanja v vogalu izkopa ob južni steni cerkve.

Relacije: Uničil ga je grob 97/6.

Datacija: Nedoločljivo.

Grob 97/6 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene. Iz risbe je vidno, da gre za grob odrasle osebe z rokami, prekrizanimi v naročju. Pokojnik je bil pokopan tik ob južni steni apsida.

Relacije: uničil je grobova 97/4 in 97/5.

Datacija: Visoki srednji ali novi vek.

Grob 97/7 (pril. 1)

Grobna jama: Ni podatka.

Zasutje: Ni podatka.

Okostje: Ni podatka.

Pridatki: -.

Komentar: Grob je bil dokumentiran ob nadzoru izkopa drenažnega jarka. Antropološke analize niso bile opravljene.

Relacije: Niso jasne.

Datacija: Nedoločljivo.

Raztresene najdbe

Tabla 7

1. Ploščata okrogla bronasta zaponka z emajliranim okrasom. V sredini ima jamico zapolnjeno z emajlom. Jamici obkrožata dve vrezani liniji, njima pa sledi pas jamic, zapolnjenih z emajlom, ki so prekinjene s kratkimi vrezi. Rob je stanjšan in okrašen s cikcakastimi vrezi. Prem. 31 mm, debelina 2 mm, teža 12,2 g. *Lega:* na vzhodni strani oltarja, gl. pribl. 0,8 m. *Objava:* Strmčnik Gulič 2001, 379: 7. Inv. št. A 2276. (Sl. 13).
2. Obesek z nazaj zavrtima koncema. Zaključek tanjšega roglja je odlomljen. Okrašen je z geometrijskim vzorcem ravnih cikcak vrezov. Šir. 21,1 mm, viš. 14,9 mm, deb. 1,3 mm, teža 1,2 g. *Lega:* pri izkopu temeljev na južni strani cerkve (zunaj), globina 70 cm, premešana plast. *Objava:* Strmčnik Gulič 2001, 379: 12. Inv. št. A 2278.
3. Vlit sklenjen bronast prstan z ovalno razširitvijo. Viš. 19,8, šir. od 2,1 do 4,8 mm, deb. od 1,2 od 2,1 mm, teža: 1,1 g. *Lega:* ni podatkov. Inv. št. 2191.
4. Bronast naglavni obroček, zaključka locna se končujeta z enojno odebelitvijo, sučnost ni ohranjena. Viš. 48,5 mm, šir. 47,2 mm, deb. 2,6 mm, teža 5,35 g. *Lega:* nad grobom 26, v premešani plasti, globina 60 cm. *Objava:* Strmčnik Gulič 2001, 379:4. *Komentar:* v objavi je kot lokacija obročka naveden grob 26, iz terenske dokumentacije pa je razvidno, da je bil najden "v premešani plasti, nad grobom 26". Št. 1280/99 (akces. št. 27).
5. Bronast naglavni obroček, desnosučen. Zaključka locna imata enojno odebelitev. Viš. 44,5 cm, šir. 36,1 cm, odebelitvi: 2,7 × 2,9 mm, teža 6,2g. Akces. št. 18.
6. Bronast naglavni obroček, desnosučen. Zaključka locna imata enojni odebelitvi. Viš. 30,2 mm, šir. 27,6 mm, deb. 2,3 mm, teža 2,9 g. *Lega:* ob južni stranici pred desnim stranskim oltarjem. *Objava:* Strmčnik Gulič 2001, 379: 3. Št. 1287/99:
7. Bronast naglavni obroček z rahlo priostrenima koncema. Viš. 41 mm, šir. 32 mm, teža 1,67 g. *Lega:* v bližini groba 39 (v prekopu). Inv. št. A 2280a.
8. Trije odlomki bronastega naglavnega obročka, konci niso ohranjeni. Prem. 32 × 32 mm, teža 0,87 g. *Lega:* ni podatkov, morda isto kot 2280a. Inv. št. A 2280b:
9. Odlomek bronastega naglavnega obročka. Dolž. 19 mm, deb. 2,3 mm, teža 1,01 g. *Lega:* ni podatkov, morda isto kot 2280a. Inv. št. 2280c.
10. Bronast naglavni obroček, levosučen. En zaključek locna se koničasto oži, drugi je ravno odrezan. *Lega:* v premešani plasti pod levim stranskim oltarjem, globina 40 cm. *Objava:* Strmčnik Gulič 2001, 379: 5. Št. 1286/99 (Akces. št. 36).

11. Trije odlomki bronastega naglavnega obročka. Oba zaključka sta odlomljena. Viš. 36,5 cm, šir. 16,3, deb. 2,3 mm, teža 1,1 g. *Lega*: pred desnim stranskim oltarjem ob južni steni. Akces. št. 31.
12. Odlomka bronastega naglavnega obročka. Zaključka locna nista ohranjena. Dolž. 40 mm, deb. 2,2 mm, teža 1,1 g. Akces. št. 21.
13. Odlomek bronastega naglavnega obročka. En zaključek locna manjka, drugi ima enojno odebelitev. Viš. 54,8 mm, prem. locna 2,8 mm, teža 2,8 g. Ostanek kovelina na notranji strani. *Lega*: nad grobom 26, v premešani plasti. Akces. št. 32.
14. Odlomek bronastega naglavnega obročka, ohranjen je zaključek locna s kovano esasto zanko. Dolž. 42,7 mm, deb. 1,8 mm, šir. zanke 3,9 mm, teža 0,85 g. *Lega*: v premešani plasti pod levim stranskim oltarjem. Akces. št. 34.
15. Odlomek bronastega naglavnega obročka, en del locna se zaključuje s kaveljčkom, drugi zaključek manjka. Viš. 43 mm, deb. 2,3 mm, teža 0,8 g. *Lega*: v prekopu med apsidno in južno steno, pred desnim stranskim oltarjem, gl. 45–60 cm. Inv. št. A 2279.
16. Železen ključ z razčlenjeno brado. Dolž. 78 mm, prem. zanke 23 mm. *Lega*: v ruševinski plasti ob južni steni. Brez inv. št.
17. Odlomek štirikotnega locna železne sponse. Ohranjeno je pritrdišče ovalnega prereza, locen drugod ima pravokoten prerez. Viš. 44 mm, deb. 2,8 mm, teža 16 g. *Lega*: ožganina, med levim podpornikom in severno steno, gl. 40–50 cm. Akces. št. 1.
18. Odlomek železnega rezila, morda sekire. Dolž. 68,6 mm, šir. 34,5 mm, deb. 7,8 mm, teža 45,1 g. *Lega*: med zidom 2 in temeljem sedanje cerkve. Akces. št. 2.
19. Železen trak – verjetno odlomek držaja vedrice. Dol. 56,4 mm, šir. 7,5 mm, deb. 2,2 mm, teža 6 g. *Lega*: ožgana plast – pod premešano rjavo plastjo ob vhodu v osrednji objekt. Akces. št. 6.
7. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 109 mm, prerez trna 3,5 × 6,2 mm, teža 11,2 g. Akces. št. 7a.
8. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 110 mm, prerez 3,3 × 5 mm, teža 9 g. Akces. št. 7b.
9. Železen žebelj s poškodovano glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 104 mm, prerez trna 3,7 × 5,6 mm, teža 11,1 g. Akces. št. 7c.
10. Železen žebelj s poškodovano glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 70 mm, prerez trna 3,2 × 6,7 mm, teža 7,1 g. *Lega*: rjava mešana plast ob južni steni med zgodnjesrednjevsko in romansko cerkvijo, gl. 50–60 cm. Akces. št. 7d.
11. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 76 mm, prerez trna 3,2 × 4,5 mm, teža 5,2 g. Akces. št. 9a.
12. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 70 mm, prerez trna 3,2 × 4,2 mm, teža 6,84 mm. *Lega*: zunaj cerkve ob zahodni steni (pri vhodu). Akces. št. 9b.
13. Železen žebelj s pravokotnim prerezom trna, glava je odlomljena. Dolž. 68 mm, prerez trna 3,5 × 5 mm, teža 4,9 g. *Lega*: v rjavi premešani plasti (z ožganino) pred desnim stranskim oltarjem. Akces. št. 11a.
14. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 84 mm, prerez trna 3,2 × 5,5 mm, teža 12,1 g. Akces. št. 11b.
15. Železen žebelj s pravokotnim prerezom. Dolž. 45 mm, prerez trna 115 × 55 mm, teža 9,1 g. *Lega*: ob severni steni, globina 30 cm. Akces. št. 12a.
16. Železen žebelj s pravokotno glavo in pravokotnim prerezom. Dolž. 70,5 mm, prerez trna 4,9 × 2,5 mm, teža 5,8 g. *Lega*: Ob severni steni, globina 30 cm. Akces. št. 12b.
17. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotni prerezom trna. Dolž. 23,5 mm, prerez trna 3 × 5 mm, teža 7,9 g. *Lega*: v odkopu zunaj cerkve na južni strani (stik zvonika z južno stranjo). Akces. št. 13a.
18. Železen žebelj z ovalno glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 70 mm, prerez trna 3,5 × 4,4 mm, teža 5,7 g. *Lega*: v odkopu zunaj cerkve na južni strani (stik zvonika z južno stranjo). Akces. št. 13b.

Tabla 8

1. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 82 mm, prerez trna 3 × 4,2 mm. *Lega*: prekop groba tik ob apsidi – pod desnim stranskim oltarjem. Akces. št. 3a.
2. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 99 mm, presek trna 4 × 5 mm, teža 10,1 g. *Lega*: prekop groba tik ob apsidi – pod desnim stranskim oltarjem. Akces. št. 3b.
3. Železen žebelj z osmičasto glavo in pravokotnim prerezom trna. Dolž. 94 mm, prerez trna 3,8 × 5,3 mm, teža 8,3 g. Akces. št. 4a.
4. Železen žebelj. Glava poškodovana, prerez pravokoten. Dolž. 83,5 mm, trn 2,8 × 6,6 mm, teža 7,9 g. Akces. št. 4b.
5. Železen žebelj z osmičasto glavo in odlomljenim trnom pravokotnega prereza, na njem ostanki lesa. Dolž. 31 mm, prerez trna 3 × 4 mm, teža 1,8 g. Akces. št. 4c.
6. Železen žebelj s pravokotno glavo in pravokotnim presekom trna. Dolž. 101 mm, šir. 6,4 mm, deb. 3 mm, teža 7,8 g. *Lega*: v premešani plasti ob južni steni. Akces. št. 5.

Zahvale

Terenske risbe so izdelale Marija Lubšina Tušek, Mihela Kajzer (obe ZVKDS, OE Maribor) in Mojca Vomer Gojkovič (Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož), digitaliziral jih je Dragutin Valoh (ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo). Geodetske meritve in izdelava načrta cerkve so bile delo Boga Žontarja. Gradivo sta restavrirala Saška Colnarič in Stanko Gojkovič, foto dokumentacija Ivan Tušek. Pri interpretaciji cerkvene arhitekture je pomagal prof. Jože Curk.

Mihela Kajzer (ZVKDS, OE Maribor) je omogočila skeniranje terenske dokumentacije, Saša Djura Jelenko (Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec) izposoja gradiva. Predmete je narisala Tamara Korošec (ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo). Vsem se zahvaljujemo za sodelovanje, še posebej pa krajanom Legna za razumevanje in nesebično pomoč.

- BITENC, P., T. KNIFIC (ur.) 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. – Ljubljana.
- DEUER et al. 2004 = W. Deuer, P. Gleirscher, F. Krahwinler, P. G. Tropper, M. Wassermann 2004, *St. Daniel. Zur Geschichte der ältesten Pfarre im oberen Gailtal und Lesachtal*. – Dellach.
- DJURA JELENKO, S. 2011, Cerkev svetega Jurija. – V: *Koroški pokrajinski muzej - 60 let (Carinthian Regional Museum - 60 years)*, 152–153, Slovenj Gradec.
- EICHERT, S. 2010a, Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Kirchenfriedhof von St. Peter. – V: Karpf, Meyer 2010, 149–191.
- EICHERT, S. 2010b, Kirchen des 8. bis 10. Jahrhunderts in Kärnten und ihre Bedeutung für die Archäologie der Karantanen. – V: L. Poláček, J. Maříková-Kubková (ur.), *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quellen. Internationale Tagungen in Mikulčice VIII (= Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno 41)*, 219–232.
- EICHERT, S. 2010c, *Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens. Die materielle Kultur Karantaniens anhand der Grabfunde vom Ende der Spätantike bis ins 11. Jahrhundert*. – Aus *Forschung und Kunst* 37.
- EICHERT, S. 2014, Absolutchronologie des Ostalpenraums im Frühmittelalter unter besonderer Berücksichtigung 14C-datierter Grabinventare. – *Berichte der Bayerischen Bodendenkmalpflege* 54/2013, 419–428.
- EICHERT, S. 2016, Byzantinische Vorbilder für karantanischen Schmuck? Zur Rezeption des Greifen- und Vogelmotivs im frühmittelalterlichen Ostalpenraum. – V: I. Bugarski, O. Heinrich-Tamáška, V. Ivanišević, D. Syrbe (ur.), *Grenzübergänge. Spätromisch, frühchristlich, frühbyzantinisch als Kategorien der historisch-archäologischen Forschung an der mittleren Donau. Late Roman, Early Christian, Early Byzantine as categories in historical-archaeological research on the middle Danube*. Akten des 27. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauroum, Ruma, 4.–7.11.2015, *Forschungen zu Spätantike und Mittelalter* 4, 311–325.
- EICHERT, S. 2017, Der frühmittelalterliche Ostalpenraum und die mediterrane Welt. Zur Rezeption mediterraner Vorbilder für die Motivik frühmittelalterlicher Emailscheibenfibeln. – V: I. Dörfler, P. Gleirscher, S. Ladstätter, I. Pucker (ur.), *AD AMUSSIM. Festschrift zum 65. Geburtstag von Franz Glaser*, 301–323, Klagenfurt.
- FUCHS, M. 1991, Das frühmittelalterliche Gräberfeld von St. Peter bei Moosburg in Kärnten (Österreich). – *Archäologisches Korespondenzblatt* 22, 279–286.
- GIESLER, J. 1981, Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur, Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. – *Praehistorische Zeitschrift* 56, 3–167.
- GLASER, F., K. KARPf 1989, *Ein Karolingisches Kloster, Baiarisches Missionszentrum in Kärnten*. – Molzbichl.
- HÖFLER, J. 2019, *Lastniške cerkve v Sloveniji. Raziskana, registrirana in potencialna zgodnjerednjeveška grobišča*. – Ljubljana.
- KARPf, K., T. MAYER 2010, *Sterben in St. Peter. Das Frühmittelalterliche Gräberfeld von St. Peter bei Spittal/Drau in Kärnten*. – Spital an der Drau.
- KARPf, K., K. VETTERLING 2010, Archäologische Untersuchungen am Unteren Kirchenplatz und der Stadtpfarrkirche St. Jakob. – *Neues aus Alt-Villach* 43, 7–42.
- KNIFIC, T. 1994, Cerkev sv. Štefana v Fijerogi pri Pomjanu v slovenski Istri (La chiesa di Santo Stefano a Fijeroga presso Pomiano nell'Istria slovena). – *Annales* 4/5, 47–64.
- KNIFIC, T., M. MLINAR 2014, Najdbe iz 10. in 11. stoletja v Posočju – vpetost v evropski prostor. Najdišče Sv. Urh v Tolminu / The 10th and 11th century finds from the Soča Valley – integration into European territory. The site of Sv. Urh in Tolmin. – *Arheološki vestnik* 65, 423–462.
- KNIFIC, T., A. PLETERSKI 1981, Staroslovansko grobišče Dlesc pri Bodeščah (Die altslawische Nekropole Dlesc pri Bodeščah). – *Arheološki vestnik* 32, 482–523.
- KOROŠEC, J. 1950, *Staroslovansko grobišče na Ptujem gradu*. – Dela 1. razreda SAZU 1.
- KOROŠEC, P. 1979, *Zgodnjerednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov (Archäologisches Bild der karantanschen Slawen im frühen Mittelalter)*. – Dela 1. razreda SAZU 22/1–2.
- KOROŠEC, P. 1999, *Nekropola na ptujem gradu. Turnirski prostor / Das Gräberfeld an dem Schloßberg von Ptuj. Turnierplatz*. – Ptuj.
- MARUŠIČ, B. 1974, Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom (Istrische Denkmälergruppe sakraler Architektur mit eingeschriebener Apsis). – *Histria Archaeologica* 5/1–2.
- OBENAU, M. 2010, *Arpadenzeitliche Gräberfelder und Grabfunde des 10. bis 12. Jahrhunderts in Ostösterreich. Fundmaterialien des Burgenländischen und Niederösterreichischen Landesmuseums*. – *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 135.
- PLETERSKI, A. 1996, Strukture tridelne ideologije v prostoru pri Slovanih (Räumliche Strukturen einer dreiteiligen Ideologie bei den Slawen). – *Zgodovinski časopis* 50/2, 167–168.
- PLETERSKI, A. 2003, Sclavinia und Germania – Brezelfibeln und Töpfe. – V: *Aspekte der Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit. Festschrift für Walter Säge*, 363–372, Bonn.
- PLETERSKI, A. 2013, Korak v kronologijo zgodnjerednjeveškega naglavnega nakita vzhodnih Alp / A step towards the chronology of early medieval head ornaments in the Eastern Alps. – V: *Arheološki vestnik* 64, 299–334.
- PLETERSKI, A. 2014, *Kulturni genom. Prostor in njegovi ideogrami mitične zgodbe*. – *Studia mythologica Slavica – Supplementa, Supplementum* 10.
- PRELOŽNIK, A. 2018, Od globalnega stila do lokalne noše: emajlirane zgodnjerednjeveške fibule z živalskimi motivi z območja Slovenije. – V: *Slovani, naša dediščina (Our heritage, the Slavs)*, *Vestnik* 27, 160–178.
- SAGADIN, M. 1987, *Kranj. Križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja (Iskra Crossroads. A Cemetery from the Migration Period and the Early Slavic Period)*. – Katalogi in monografije 24.
- SAGADIN, M. 2017, Prva cerkev v luči arheoloških raziskav. – V: R. Peskar, M. Sagadin, A. Šebalj, *Župnijska cerkev sv. Kancijana v Kranju. Njeno obličje in pomen*, 35–58, Ljubljana.
- SCHOLKMANN, B. 1997, Kultbau und Glaube. Die frühen Kirchen. – V: K. Fuchs et al. (ur.), *Die Alamannen*, 455–464, Stuttgart.

- SENNHAUSER, H. R. 2003, Katalog der frühchristlichen und frühmittelalterlichen kirchlichen Bauten in der Diözese Chur und in den nördlich und südlich angrenzenden landschaften (A 1-A125) . – V: H. R. Sennhauser (ur.), *Frühe Kirchen im östlichen Alpengebiet. Von der Spätantike bis in ottinische Zeit 1*, Bayerische Akademie der Wissenschaften 123, 42–221.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1994, *Legen Sv. Jurij. Zakladnica podatkov*. – Slovenj Gradec.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1997, *Varstvo spomenikov 36 (1994–1995)*, 165–169.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1998, Présentation de l'évolution continue des anciennes éléments architecturaux chrétiens dans l'église Saint-Georges de Legen. – V: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*. Supl. Vol. 87–89 (Acta XII congressus internationalis archeologiae christianae / Radovi XIII međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju III), 725–728, Città del Vaticano, Split.
- STRMČNIK GULIČ, M. 2001, 379 Legen, Sv. Jurij. – V: P. Bitenc, T. Knific (ur.), *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. – Ljubljana.
- SYDOW, W. 2003, Früher Kircherbau in Tirol und Voralberg. – V: H. R. Sennhauser (ur.), *Frühe Kirchen im östlichen Alpengebiet. Von der Spätantike bis in ottinische Zeit 1*, Bayerische Akademie der Wissenschaften 123, 223–271.
- ŠTULAR, B. 2009, *Mali grad, visokosrednjeveški grad v Kamniku / Mali grad, high medieval castle in Kamnik*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 15.
- VALIČ, A. 1962–1963, *Smokuč pri Žirovnici*. – *Varstvo spomenikov 9*, 163–164.
- ZADNIKAR, M. 1982, *Romanika v Sloveniji*. – Ljubljana.

Sv. Jurij at Legen (Slovenia) – early medieval church and graveyard

Translation

INTRODUCTION AND RESEARCH HISTORY

The filial church of St George (sv. Jurij) is situated at the edge of the Legen terrace above Šmartno pri Slovenj Gradcu (*Fig. 1*), in the place locally called Krnice or Karnice. It belongs among Romanesque churches with an originally semi-circular apse which was later, but still in the time of the Romanesque style, replaced by a chancel belfry (Zadnikar 1982, 349–350). The church was proprietorial (Höfler 2019, 98–99).

The patronage of the church itself, St George, indicated earlier settlement structures in this place, including the presumption about the existence of an earlier church where the present-day one is built now. This presumption was also contributed to by detailed knowledge about the settlement locations on the Legen terrace and an unusual fondness of locals to 'their' church, which was constantly maintained with their own means and labour. Hence, prior to the replacement of the pavement inside the church, the Institute for the Protection of Cultural Heritage Maribor, under the supervision of Mira Strmčnik Gulič, made a trial trench in the church nave in the autumn of 1993. The trial trench unearthed foundations of walls parallel

to the northern wall of the present-day church, and the first modern age graves. Therefore, trial trenching grew into systematic research which continued into 1994. During this time, remains of an earlier (early medieval) church and a graveyard around it were discovered. Both the early medieval church and the graves were badly damaged during the construction of the Romanesque church, with its later reconstructions, and modern age burials.

In 1994, after the research was completed, the discovered graves and remains of the early medieval church were presented *in situ* without any interference in the archaeological substance, i.e. the researched area was covered with a walkable glass panel.¹

In 1996, during the digging of a drainage ditch on the south external wall of the church, a few more graves were stumbled upon (supervised by Saša Djura Jelenko, documentation kept by the Regional Museum in Slovenj Gradec). Seven graves (Gr. 96/1–96/7) in two levels were documented in a narrow ditch, two of which were unearthed

¹ The author of the presentation is the architect Milan Kovač (Arhitektonski biro Aktiebolag, Stockholm-Ljubljana) in collaboration with the company OBOK ITI and ZVKDS, OE Maribor.

almost entirely (Gr. 96/6 and 96/7), and the others only partly.

Soon after the end of the research, some of the most important results were presented in a non-expert publication (Strmčnik Gulič 1994) in an article in the journal *Varstvo spomenikov* (ead. 1997) and in an article in the proceedings of the congress for early Christian archaeology (2998). A selection of the early medieval material was published in the catalogue entitled *Od Rimljanov do Slovanov* (Bitenc, Knific 2001), while the brooch with rolled ends was discussed by Andrej Pleterski (2003). The same author considers the site as a part of the mythical landscape around Slovenj Gradec (Pleterski 1996, 167–168; id. 2014, 354). The site was furthermore briefly introduced in the proceedings of the Regional Museum in Slovenj Gradec (Djura Jelenko 2011, 152–153). Research of field examination and finds has not yet been published as a whole.

The excavation documentation is kept by the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia in Maribor, while the finds are housed in the Regional Museum in Slovenj Gradec.

The spot where the church of St George is built today was obviously populated in prehistory, which is proven by individual finds of prehistoric pottery found in mixed layers, especially in the location of the later altar. Architectural remains that could be defined with certainty as prehistoric were not discovered.

This article is only concerned in detail about the early medieval and possible earlier remains. Later phases in the development of the church are mentioned only if they are related in some way to the early medieval (e.g. when later graves or architecture cover or destroy early medieval graves and architecture). Moreover, later artefacts are drawn and described in the catalogue, but are not analysed in detail.

CHURCH ARCHITECTURE

The early medieval church has a rectangular ground plan with a semi-circular apse on the eastern side, which is narrower than the church nave and enclosed on the exterior in a rectangular form ('indented apse'). The narthex or the vestibule is on the western side, the walls of which traverse directly from the walls of the church, which leads us to conclude that they were built simultaneously (*App. 1*).

The external dimensions of the entire church are 9.6×5.2 m and the internal dimensions 8.1×3.8 m, while the internal dimensions of the nave minus the narthex and apse are approx. 3×3.8 m. The walls were made from pebbles and are preserved only one row high. Remains of mortar were found among them, while the space between stones was filled with soil. The northern and southern walls are approx. 0.7 m thick. The western wall of the church, where the entrance to the nave was, is 1 m thick, while the thickness of the narthex walls is between 0.7 and 0.8 m. The northern wall in particular was almost completely destroyed by later burials (*App. 1; Fig. 2*).

The walls were constructed on solid, beaten brown soil which probably represents the walking surface of the early medieval church (*Figs. 2; 3*).

Churches with a semi-circular apse which is enclosed on the exterior in a rectangular form supposed to originate from the Aquileian circle and the late antique tradition, and are most frequent in Istria (Marušič 1974). Chronographically, they are divided into two subgroups: the earlier one (Byzantine-pre-Romanesque) and the more recent one (Romanesque-Gothic) (Marušič 1974, 17 ss; Knific 1994, 57–59). However, Istrian churches differ slightly from the one at Legen. Namely, the part with the apse is never narrower than the nave in Istrian churches, as is the case with St George. The apse narrower than the nave connects the church in Legen more to the Alpine territory (Höfler 2019, 99). A few churches from the Graubünden canton in Switzerland (Sennhauser 2003, Nos. A50, A81, A85), Zell near Kufstein in Austria (Sydow 2003, No. B40), and Fischingen in Germany (Scholkmann 1997, 457, No. 522b: g) are comparable.

The Romanesque church with the added apse was built around the early medieval one and retained its orientation (*App. 1*). Thus, the church was enlarged (the internal measurements of the nave of the Romanesque church are 6.8×11 m). The main altar was situated in the new apse and two side altars were placed in the north-eastern and south-eastern corners of the nave. The construction of the Romanesque church mainly damaged the graves in the eastern and southern sides of for the choir loft the early medieval church (*Figs. 4; 6; 8*). Some of the damaged early medieval graves were also located on the western (*Figs. 5; 9*) and northern sides (*Fig. 7*). On the western wall of the early medieval church two pillars were set, which probably carried a wooden *matroneum* (*Fig. 10*),

and in the next phase two pillars for the choir loft on the western wall of the narthex (*App. 1; Fig. 10; Strmčnik Gulič 1994, 7*).

In the central part of the early medieval church, a fairly large patch of mortar floor was preserved which was covered by a charcoal layer (*App. 1; Fig. 2*). The mortar is lifted above the presumed walking level of the early medieval church and also covers the spot where its destroyed northern wall should run, which makes it clear that the mortar is later than the early medieval phase. The mortar floor could be connected to the Romanesque phase, while it was later penetrated by supposed modern age Grave 9 (*App. 1*).

PITS

In the church, 12 pits were discovered (*App. 1*). Unfortunately, their relations to the walls are not completely clear, making the dating very difficult. In any case, the pits are not contemporary. Pits 7, 4, and 9 are undoubtedly under the walls of the early medieval church, which makes them earlier than it.

Pit 7 is located under the southern wall (*Fig. 3*), while Pits 4 and 9 are situated under the western (transverse) wall of the nave (*Fig. 10*), at the passage from the nave into the narthex (*App. 1*). Pit 6 is situated in the immediate vicinity of Pit 7, in line with the southern wall of the early medieval church (*App. 1*). Since the southern wall is destroyed in this spot, the connection between the pit and the wall is not completely clear. It could be that the dig for Pit 6 ruined the wall, but it could alternatively be that the pit had been dug prior to the construction of the wall. Considering the vicinity of Pit 7 and the similar filling, the latter seems more probable. With respect to the drawing of the ground plan and the cross-section, it seems that Pit 1 was also dug under the wall at the south-eastern outer corner (*App. 1; Fig. 3*), the filling of which consists of brown sandy soil mixed with charcoal; however, the log reveals that Pit 1 destroyed a part of the early medieval graves on the south-eastern side, therefore it should be later than these graves and the church wall.

Pit 3 was found in the nave of the early medieval church; it was dug through the brown soil into the sterile loam (*App. 1; Fig. 10*) and was filled with brown sandy soil mixed with pieces of charcoal. This pit was also void of finds and its relation to the church walls is not clear.

Pit 5 was dug in the narthex (*App. 1; Fig. 10*), Pits 10, 11, and 12 are situated under the southern wall (*App. 1; Fig. 5*), and Pit 13 under the western wall of the Romanesque church (*App. 1*). Their relation to the early medieval remains is also not clear.

Pit 2 (*App. 1*), which damaged Grave 8 (*Pl. 2C*), is significantly later than the early medieval phase.

GRAVES

In the interior of the present-day church, 41 graves were documented by field drawings and in the anthropological log during excavations. In addition to these, it was possible to discern even more pits on the drawing of the church ground plan, for which it was not initially clear whether they were grave pits or not, and which were thus not numbered and documented as graves. Since it later turned out that they were indeed grave pits, they were numbered subsequently and now bear numbers from 42 onwards. Some of them included osseous remains *in situ* (e.g. Grave 45, possibly also Gr. 46; *Pls. 7B; 7C*) and some are void of preserved osseous remains although their shape and orientation allow for the assumption that they are grave pits (e.g. Gr. 43, 44, and 48) (*Pls. 6C; 7A; 7E*), while others represent pits into which bones were secondarily placed which were collected after the destruction of earlier graves (e.g. Gr. 50; *Pl. 7D*).

Grave pits were very difficult to determine due to the fact that they were filled with the same soil into which they were dug. In all the early medieval graves, the deceased are laid with their heads to the west. Most follow the orientation of the church, while some (especially Gr. 24, 41, and 47; *App. 1*) slightly diverge from it. Two modern age graves (Gr. 1 and Gr. 6; *App. 1*) have heads in the east. During the digging of graves in the upper levels, those in lower levels were frequently damaged. Occasionally, better preserved parts of skeletons were put into smaller pits (e.g. 'Grave' 50; *Pl. 7D; App. 1*). Some pits marked as graves were void of osseous remains.

The greatest number of early medieval graves were preserved east of the apse of the early medieval church, in the presbytery of the present-day church where the main altar was located prior to excavations (*App. 1; Fig. 2*). Grave pits along the south-eastern outer side of the early medieval church were also dug very densely and in several

levels (*App. 1; Fig. 11*). Three graves were discovered on the western outer side, by the entrance to the early medieval church.

In addition to early medieval, high- and late medieval, and modern period graves were discovered within the Romanesque church. They are concentrated primarily in the eastern part, in front of the presbytery of the Romanesque church as well as along its northern side, which destroyed a large part of the northern wall of the early medieval church (*App. 1; Fig. 2*).

Graves that can be dated to the Early Middle Ages were probably located all around the early medieval church. They were not found on the northern side since there is quite a number of later graves which were not removed during the excavations, but only cleaned and later presented *in situ*. Very probably these destroyed early medieval graves on the northern side of the church.

The early medieval graveyard was certainly larger than the researched part, which is indicated by graves reaching under the walls of the Romanesque church as well as the graves discovered in 1996 during the monitoring of drainage digging at the southern outer side of the present-day church (supervised by Saša Djura Jelenko, documentation kept by the Regional Museum in Slovenj Gradec) (*App. 1*). Seven graves in two levels were documented at the time (Gr. 96/1–96/7). Two were unearthed almost completely (Gr. 96/6 and 96/7), the others only partly. While graves of the upper level are, considering the position of the arms (crossed), medieval or modern, graves of the lower level could be early medieval. They included no grave goods.

The burial ground is certainly not excavated in whole.

GRAVE UNITS

Most of the artefacts, which can be defined as grave goods or parts of costume, were found in the secondary position in the filling of graves or in their surroundings.

The graves which contained artefacts found *in situ* are Gr. 5, 33, 34, 36, and 37. All except Gr. 5 (northern of the presbytery of early medieval church) are located on the eastern side, behind the apse of the early medieval church, in the area of the presbytery of the later Romanesque church.

Grave 37, in which a young woman was buried, stands out for the richness of its grave goods (*Pl.*

6B).² On the right side, by the deceased's head, a bronze brooch with inverted ends was found (*Pl. 6B: 3*), which has a preserved trace of the destroyed spring on the back. On a finger of the left hand, the deceased was wearing a bronze sheet ring with a central widening and a nozzle, into which a dark green glass bead was inserted (*Pl. 6B: 2*). The grave also included a damaged bronze temple ring broken into two parts (*Pl. 6B: 1*).

Andrej Pleterski (2003) was the last to deal with brooches with inverted ends ('Pretzefibel'). Such jewellery appears in a wide area from the South-Eastern Alps to Scandinavia, with a higher density in the territory of Moravia (PleTERSki 2003, Fig. 3), from where they are supposed to originate. The brooches supposedly developed from the nozzles for necklaces in the form of double-headed animals in the 8th century (PleTERSki 2003, 367). Some of the craftsmen from that area supposedly sought new customers in the west, in the area of Bavaria, where brooches were desired more than nozzles for necklaces. Finally, these artefacts were taken over in the Eastern Alps in the mid-10th century. Here, they were mostly worn as head jewellery. In the discussed grave, the brooch was also discovered by the head of the deceased and was obviously used as head jewellery.

A sheet ring is also a part of the grave goods of Gr. 37. It has a central widening with now separated ends. A partly preserved circular nozzle, into which a glass bead is embedded, is preserved on the widening. Sheet rings are typical in the Eastern Alps for the 9th century (Eichert 2010c, 95), such with a central widening (both those with gems attached and those without) are dated already to the second half of the 8th and the first half of the 9th century (*ib.*, 91–94). Among Slovenian artefacts, the ring from Grave 34 at Dlesc near Bodešče, which represents one of the earliest graves in the cemetery and belongs to the Carantanian phase, is the most similar to the one from Legen (Knific, PleTERSki 1981, 502). In Smokuč near Žirovnica, a bronze ring was found, onto which a circular nozzle in the form of a rosette is attached, and

² Grave 37 is published by Andrej PleTERSki who writes in the commentary that it was supposedly located approx. 0.18m above Grave 38, which supposedly included a skull in the secondary position (PleTERSki 2003, 365). This is not completely true: Gr. 38 is in the primary position but only its upper part is preserved, since the bottom part was destroyed by the digs for Gr. 40, 45, and 46. Since it seems that the grave pit of Gr. 37 slightly damaged the pit of Gr. 45, it is certainly true that Gr. 37 is later than Gr. 38.

a glass gem embedded (Valič 1962–1963, Pl. 3: 5). A ring from Ptuj Castle, which is similar to the one from Smokuč (Korošec J. 1950, Fig. 75; Korošec 1999, Pl. 29: 12), from Grave 237, is dated in the Bjelo Brdo phase to the turn from the 9th to the 10th century (Korošec 1999, 58–59). The analogies mentioned indicate that similar rings appear as early as from the 8th century, while they were still in use in certain areas at least in the first half of the 10th century, if, based on the brooch with inverted ends, we set the burial of the woman from Grave 37 at Legen into the mid-10th century.

Grave 36 mostly reached under the apse of the Romanesque church and only the skull was thus preserved (Pl. 6A). Anthropological analysis was not conducted; the data in the log state that it was a child's skull. A round bronze brooch was found in the grave. An animal (Fig. 12) was depicted in its central field that was interpreted as a peacock (Pl. 6A: 1; Strmčnik Gulič 1994, 16; Strmčnik Gulič 2001, 379). The central figural field is encompassed by small indentations including the remains of a white, turquoise, and blue enamel. The indentations are surrounded by a series of triangular indentations filled with white, blue, and turquoise enamel; short incisions are found between indentations. The edge of the brooch bears a series of short incisions. The figure is heavily stylised and if we turn the brooch slightly to the right, the central motif could depict a four-legged animal with its head turned back and tail raised.

Flat enamelled brooches have recently been the subject of several discussions (Eichert 2010a; 2016; 2017; Knific, Mlinar 2014; Preložnik 2018), which indicated that the centre of their appearance is in the area of the Eastern Alps, and at the same time their distribution all around Europe (Knific, Mlinar 2014, Figs. 6–7). The motifs are mainly related to the Christian symbolism. A four-legged animal with its head looking backwards appears on them most frequently, in which the figure can be fairly realistically made or simplified to the extreme (Knific, Mlinar 2014, 429–431; Eichert 2016; 2017, 303–316). The motif of the Lamb of God is also very frequent (Knific, Mlinar 2014, 431–432). Among the depictions of birds, the group depicting eagles stands out, while pigeons rarely appear (Eichert 2017, 303–308). Peacocks are also very rare. Andrej Preložnik unifies fibulae with the depiction of a peacock into type Andone and emphasises their distribution through Western Europe, therefore outside the central area of

distribution of enamelled fibulae. Examples from the South-Eastern Alps are supposed to be derivations of the original version (Preložnik 2018, 164, Figs. 17; 18).

Stefan Eichert draws attention to models for these brooches in the Mediterranean area in the time of the 6th–7th centuries (2016, 324). In the 8th and 9th centuries, they appear in the area of the Eastern Alps and its surroundings in graves of the elite, while in the 10th century they become generally used (Eichert 2016, 323–324, with the discussion on 'late' dating into the 11th century).

Most certainly the example from Legen is a brooch on which the central figure was strongly simplified, making it difficult to discern which animal it was supposed to represent. Thus, it is dated to the 10th century.

In Grave 33 (Pl. 5E), poorly preserved bone remains of probably an adult person were discovered. Alongside the skull, a temple ring with an S-shaped loop and straight cut opposite end was found (Pl. 5E: 1).³ Those temple rings with S-shaped loops which have a hook at the other end of the hoop belong to the beginning of their development. Stefan Eichert places them in group C and dates them to the time between 780 and 830 (Eichert 2010, St Peter, p. 167, 168), while Andrej Pleterski classifies them in type NO 0100_0509 and the time after 830 (Pleterski 2013, Fig. 16). Such temple rings at Legen have not been confirmed with certainty, since most of the temple rings with an S-shaped loop have been broken off on the other end. The only completely preserved temple ring with an S-shaped loop from Grave 33 has a flat cut hoop. In his typology Pleterski places such a temple ring (NO 0100_0406) from Sedlo at Bled Castle into the time between 870 and 910 (Pleterski 2013, Figs. 10 and 16). Eichert dates them to the period 830–900 (Eichert 2010a, 167–168), but there are very few in Carinthia and even those were found in chronologically difficult to determine grave units (Eichert 2010c, 36, Fig. 8). Jochen Giesler assigns them into the so-called Bjelo Brdo stage and dates them to the second half of the 10th and the first half of the 11th century (Giesler 1981). They are also similarly defined by Paola Korošec (1991, 54, 58), Milan Sagadin (1987, 46), and Martin Obenaus (2010).

³ The data about the position in grave 33 is taken from the findspot note alongside the ring. In the publication Mira Strmčnik Gulič (2001, 114, no. 8) writes: 'possibly Grave 33'.

The temple ring found in the filling of Grave 38 (*Pl. 6F: 1*) has a forged S-shaped loop, but lacks the other ending, making the precise definition impossible. Considering its stratigraphic position, Grave 38 is fairly old (the bottom part of it is destroyed by Gr. 40 and Gr. 45); the artefact from its filling is probably at least slightly older.

Grave 34 lacked any preserved bone remains, while a temple ring with a four-angled cross-section was supposedly discovered in the grave pit (*Pl. 5F: 1*).⁴ Considering its relatively small diameter, it could also be interpreted as a ring (similar rings are known from e.g. the graveyard at St Peter at Spittal, cf. Eichert 2010a, Fig. 18: 3 top).

The only grave including grave goods, which was located along the northern side of the early medieval church, was Gr. 5. Only the skull was preserved from the skeleton, therefore the sex cannot be determined; it was probably an adult person. A temple ring with one thickening at both ends of the hoop (*Pl. 1D: 2*) and a temple ring with one thickening at one end and a broken-off opposite end of a hoop (*Pl. 1D: 1*) were found in the grave.⁵ Generally, temple rings with one thickening are the most frequent find at the Legen graveyard. In addition to Gr. 5, they were discovered in Gr. 37 (see above), while some were individual finds indicating that they mostly belonged to earlier graves which were destroyed during the digging of later ones.

According to the typology of head jewellery by Pleterski (2013, 299–334), temple rings with one thickening at both ends of the hoop (NO 0100_0808) appear around 870 and persist all through the 10th century (ib., Fig. 16). Dating of temple rings with one thickening at one end and a flat cut hoop at the other is similar (NO 0100_0608) (ib., Fig. 16). The ones with a thicker arc are younger (Pleterski 2003, 365), such as the discussed temple rings from Legen are. Temple rings with double thickenings, which are not represented at Legen, are somewhat later, as they start to appear around 920 and last to approximately 1000 (Pleterski 2013, Fig. 16).

⁴ The data about the position of the artefact in the grave is not certain. It could be a ring discovered by the skull which was (without a grave pit) lying near Grave 34 (documented on the drawing of the apse ground plan).

⁵ In the catalogue *Od Rimljanov do Slovanov*, a flat circular brooch with enamelled decoration is presented in Grave 5 (Strmčnik Gulič 2001, 114), but which is not in accordance with the data in the primary documentation where this brooch (Inv. No. 2276) is supplemented with the information: 'on the eastern side of the altar, depth 0.80m'.

INDIVIDUAL FINDS

A multitude of artefacts was found in the secondary position, which originated in graves destroyed during the burial of newly deceased persons or during construction activities in the time after the abandonment of the early medieval graveyard.

The majority of artefacts belongs to the group of head temple ring jewellery. Temple rings with a simple arc with a round cross-section prevail. Some have one thickening at one or both ends of the hoop (*Pl. 7: 4–6,13*), others have flat cut or damaged ends (*Pl. 7: 7–11*).

Two temple rings have a forged S-shaped loop ending. One (*Pl. 6F: 1*) was found in the secondary position in the filling of Grave 38. The other, with a partly broken off loop and without the hoop preserved (*Pl. 7: 15*), was discovered in the dug-through soil at the south side of the apse of the early medieval church. For the definition of temple rings with S-shaped loops see above (Grave units, Gr. 33).

A flat disc bronze brooch with indented enamel of blue and green colours (*Fig. 13; Pl. 7: 1*) also belongs among individual finds. The brooch has an indentation in the middle filled with enamel. It is encircled by two incised lines followed by a series of indentations filled with enamel, which are interrupted by short cuts. The edge is thinned and decorated by zigzag incisions. The surface is noticeably smoothed. On the reverse, a catch plate is preserved, however the pin is not. Its findspot data are not reliable (see *Fn. 4*), but a similar definition as for the flat disc brooch from Grave 36 (see above, Grave units) is true for it.

On the exterior side of the church, an artefact (possibly a brooch, although it does not reveal any traces of the spring) with inverted ends, ornamented with a zigzag pattern between two parallel incised lines (*Pl. 7: 2*) was found. A similar definition as for the brooch from Grave 37 (see above, Grave units) it true for it.

Among artefacts which are not part of jewellery or a costume, an iron key with developed bits and a hollow shank was found (*Pl. 7: 16*). In the catalogue (Strmčnik Gulič 1994, 19) it is published as Romanesque. Keys with a hollow shank can appear at early medieval cemeteries (collected in Knific, Mlinar 2014, 436; also Eichert 2010c, 140–141), those with a developed bit from the mid-10th century onwards (Štular 2009, 82). Since the key from Legen is an individual find (it was found under the northern side altar), its precise

time definition remains open; however, dating into the Early Middle Ages cannot be ruled out.

In addition to the key, a few bigger iron nails were found. Most of them have a head shaped like the number eight. Some were found in the fillings of graves (Gr. 9 and 12; *Pl. 2D*: 1–5; *3A*: 1–3) and can be interpreted as coffin nails – most still have the remains of wood preserved. Other nails (*Pl. 8*: 1–17) were discovered in destruction and charcoal layers and are probably part of roof construction.

POTTERY

The log mentions that fragments of prehistoric, High Middle Ages, and Modern Period pottery were found during excavations. Unfortunately, this pottery has not been found either among the material in the Regional Museum in Slovenj Gradec or in the Institute for the Protection of Cultural Heritage in Maribor.

Some of the pottery was indeed drawn; however, from the drawings neither the fabric nor the manner of their production can be determined. Therefore, pottery is not discussed in this article.

STRATIGRAPHY AND PHASES

The terrace of Legen, on which the church of St George is built today, was populated even prior to the construction of the early medieval church. The remains of this phase (or possibly even several phases) were badly damaged during later activities in this spot, thus they can be neither dated nor functionally delimited with certainty. After the construction of the early medieval church with the graveyard, the purpose of the area never changed – all phases from the early medieval church simply represent phases in the development of the church architecture and the graveyard around and in it.

Pits under the wall of the early medieval church belong to the 1st Phase (Pits 4, 7, and 9, probably also Pits 1, 5, and 6; see above), which probably represent the remains of some earlier wooden structure (Strmčnik Gulič 1994, 9). The pits are chronologically undeterminable since none of them contained any archaeological finds, but they are certainly earlier than the walls of the early medieval church. The pits are of different diameter, depth, and form. Considering the finds of prehistorical pottery in later mixed layers, they could possibly

represent the remains of prehistorical settlement; however, there is no proof of that.

The early medieval church was built in the 2nd Phase and they started burying people around it. There is no evidence that a cemetery would have been located in this place prior to the construction of the early medieval church since none of the graves reach under its walls. According to the data in the log, the early medieval graves on the southern and eastern sides of the early medieval church were laid down in three levels. Some of the graves of the upper level were badly damaged by later construction interventions, while those on the lower and middle levels were damaged by the digging of the upper graves no later than in the early medieval period.

Hereon, we bring the division of graves according to layers based on the field log and commentaries to this division according to field documentation and the typo-chronological definition of grave goods.

Graves 20, 22, 23, 26, 27, 28 in the south-eastern part, and Gr. 30, 31, 33, 34, 35, 38, 39 in the eastern part supposedly belong to the bottom layer (Layer 3).

Graves 21 and 25 along the south-eastern and Gr. 32, 37, and 40 along the eastern side of the church belong to the middle layer (Layer 2).

Grave 24 in the south-eastern and Gr. 36 and 41 in the eastern side are defined in the log as graves of the highest layer (Layer 1).

The situation documented in field drawings reveals a somewhat different picture. Among graves in the south-eastern part, the deepest are Gr. 28 and 29, probably also Gr. 20, 22, and 23. Namely, Gr. 26 is situated above the Gr. 29 and belongs to the middle level, since above Gr. 26 there are the remains of Gr. 27, which thus belongs to the upper level. Gr. 21, which is situated above Gr. 20 and 23, belongs to the middle level. Also, Gr. 24, which is above Gr. 20 and reaches under the transverse wall of the Romanesque church, can be assigned to the middle level. In addition to Gr. 27, Gr. 25 and Gr. 50 (which is not a real grave but a pit with two skulls in the secondary position) also belong to the upper level.

Graves on the eastern side are somewhat less mixed. According to the field log, Gr. 30, 31, 33, 34, 35, 38, and 39 should belong to the deepest level (Level 3). According to the dating of the temple ring with the S-shaped loop and a flat cut hoop, it is not probable for Gr. 33 that it would belong among the earliest graves (see above, Grave units), yet it does not have clear stratigraphic relationships

to other graves. It only appears to be earlier than Gr. 30, the grave pit of which slightly damaged it. Graves 45, 46, and 47, which are situated under Gr. 40 (the upper level), belong to the middle level.

In the third phase (the 2nd construction phase), a Romanesque church with an apse was built after the destruction of the early medieval church. The graveyard around the first church was also abandoned in this time. Namely, the walls of this phase covered and partly destroyed the early medieval graves on the south and especially eastern sides. Remains of a mortar floor in the central part can probably also be connected to this phase.

All other phases are dated on the basis of the church development. In the 4th phase (the 3rd construction phase), a bell tower was added instead of an apse, which took over the width of the apse. This phase is dated to the time around 1300 (Strmčnik Gulič 1994, 7).

In the 5th phase (the 4th construction phase), the church was enlarged by moving the northern side of the church towards the north in the extent of the width of the side. The pillars for a choir loft and stairs leading to it were also built in this phase, most probably also the vestibule. The phase is set into the Baroque period, in the first half of the 18th century (Strmčnik Gulič 1994, 7).

In the 6th phase (the 5th construction phase), a sacristy was added on the north-eastern side in the beginning of the 19th century (Strmčnik Gulič 1994, 7).

DATING AND CONCLUSION

For the dating of the creation and development of the early medieval church and the graveyard alongside it we can rely only on the dating of grave goods (found *in situ* or in the secondary position) and on relative relations between graves. C14 analyses of bone or charcoal remains were not carried out.

The formation of the earliest church at Legen can be set into the time of the last third or the last quarter of the 9th century. Temple rings with one thickening at one end and a flat cut hoop on the other belong among the earliest forms. Temple rings with one thickening at both ends are somewhat later; nevertheless, they too start to appear in the 9th century.

The majority of artefacts belongs to the 10th century. This time is marked primarily by brooches with inverted ends and circular enamelled brooches.

The grave unit of Grave 37 is unusual. The ring is obviously the earliest element in it and reaches back to the first half of the 9th century; temple rings with one thickening also start in the 9th century and are also used in the 10th, while the brooch with inverted ends sets the burial into the time of the mid-10th century or even later. Grave 36 with the disc brooch also belongs to this time.

Grave goods which could certainly be dated to the 11th century have not yet been found at Legen. It is quite probable that burials continued in this time, yet graves of this period lack grave goods – even parts of the costume, thus they cannot be identified. At St Peter in Spittal, for example, a grave without grave goods, which according to the stratigraphy is later than the graves with grave goods, is dated (C14 analysis) into the time span between 994 and 1158 (Eichert 2014, 427). At Legen, possibly Graves 24 and 41 could be assigned to this phase, but without C14 dates the burials in the 11th century cannot be confirmed.

It is not completely clear when the first church was destroyed; it probably happened in a fire in the beginning of the 12th century (Strmčnik Gulič 1994, 7). The new, Romanesque church was most probably built in the second half of the 12th century, and was later rebuilt several times (Strmčnik Gulič 1994, 7–8). After the construction of the Romanesque church, the burials in it obviously ceased for some time. The church was again used for burials by the members of the Gallenhofen family in the period from the 15th to the 17th century (Strmčnik Gulič 1994, 17).

Early medieval cemeteries, where churches were later constructed, are generally very frequent in the area of Carantania and Carniola; however, there are much fewer early medieval churches archaeologically proven on them. In addition to St George at Legen, in the area of present-day continental Slovenia only the church in Kranj has been proven with certainty, the creation of which is set into the time after the mid-9th century, similarly to the church at Legen (Sagadin 2017, 56). For a well-researched area of the parish of Bled, it seems that they started burying by the church relatively late, only around 960 (Pleterski 2013, 319), while prior to that they buried their deceased in cemeteries at the edge of villages.

Four early medieval churches have been archaeologically documented from the area of present-day Austrian Carinthia (Molzbichl: Glaser, Karpf 1989; St. Jakob/Villach: Karpf, Vetterling 2010; St. Daniel in Gailtail: Deuer et al. 2004; St. Peter/Moosburg:

Fuchs 1991), the total of which was supposed to be 37 (determined based on written sources, finds of plait-work, and early medieval graveyards by newer churches) (Eichert 2010b, Fig. 2).

The church at Legen is thus one of a few archaeologically proven stone early medieval churches in the area of the South-Eastern Alps and that historically belong to the territory of Carantania.

CATALOGUE OF GRAVES AND FINDS

(See the Slovenian text: 'KATALOG GROBOV IN NAJDB').

The catalogue is made based on the field log of Mira Strmčnik Gulič (Sv. Jurij 1993, 1994), field drawings, and the preliminary anthropological report of Tatjana Tomazo Ravnik (November 1994). Anthropological determinations were made *in situ* on 20 September 1994, since skeletal remains were not taken out due to later presentation. The total of 26 skeletons were determined, while 15 grave pits included no traces of osseous material. After the documentation analysis another 9 were added to these 41 units (bringing the total to 50); these additions are not described in the anthropological log, but their grave pits can be discerned from the ground plan drawing (some of them also including skeletal remains). After that, seven more graves were added that were documented during the monitoring of the drainage dig along the southern side of the church. These are marked as Graves nos. 97/1–97/7.

All graves are drawn in scale 1:20.

There are a few incompatibilities between the anthropological report, entries in the log, and drawings. Under *Okostje* (Skeleton), data from the anthropological report is always given, and the potential inconsistency with the log and/or the drawings is commented on under *Komentar* (Commentary).

Under *Opomba* (Note), the commentary of the grave is given as it is presented in the field log.

Under *Relacije* (Relations), relations are given as they were possible to reconstruct from the field drawings and data in the field log.

The majority of metal artefacts is kept by the Carinthian Regional Museum Slovenj Gradec. If artefacts are inventoried, inventory numbers are given, while accession numbers are stated for uninventoried artefacts.

Abbreviations to the catalogue:

Viš. = height; Šir. = width; Dolž. = length; Prem. = diameter; Deb. = thickness; Gl. = depth

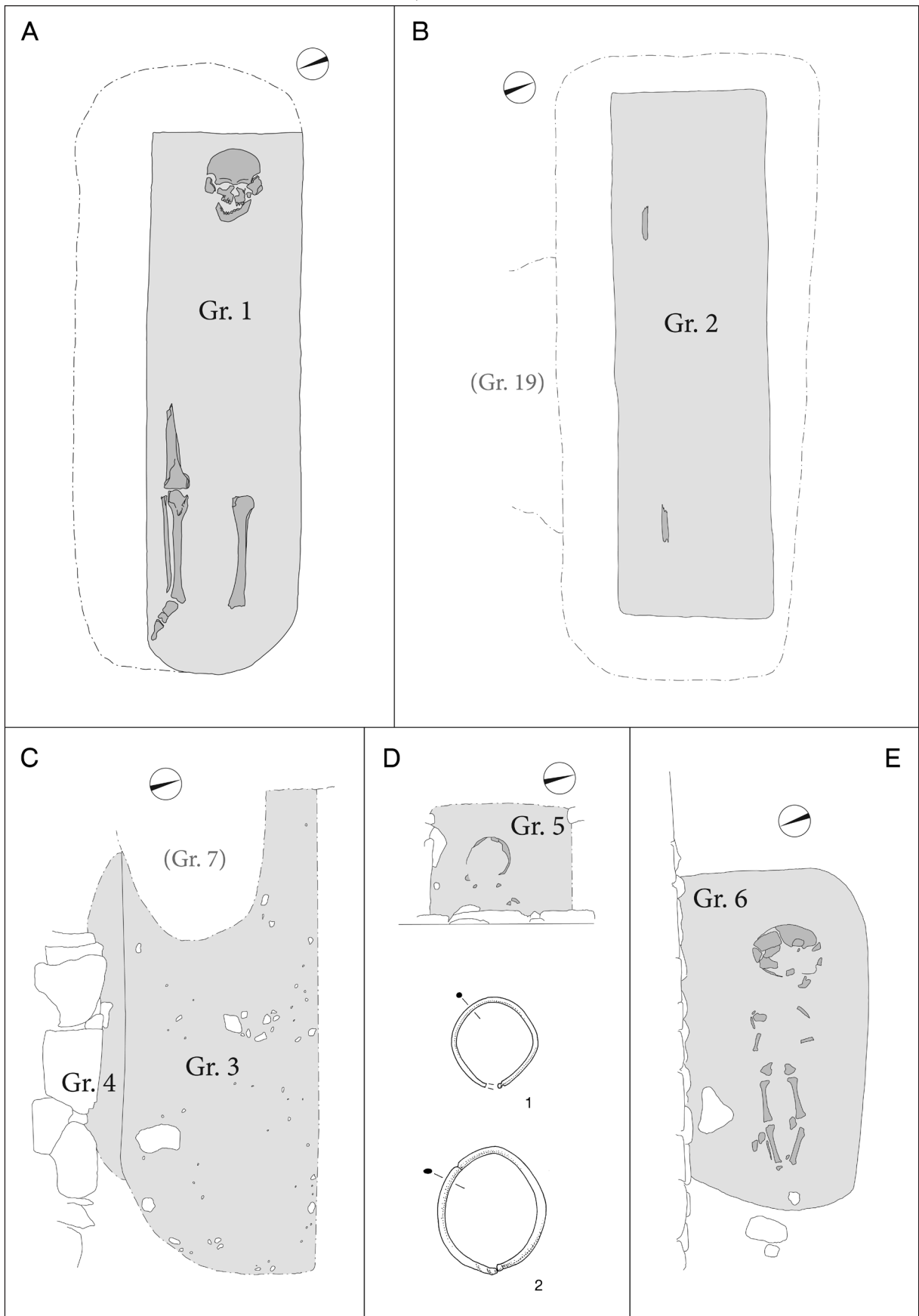
Translation: Maja Sužnik

Acknowledgements

Field drawings were made by Marija Lubšina Tušek, Mihela Kajzer (both of the ZVKDS, OE Maribor), and Mojca Vomer Gojkovič (Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož), and were digitalised by Dragutin Valoh (ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo). The material was restored by Saška Colnarič and Stanko Gojkovič, photo documentation was made by Ivan Tušek. Prof. Jože Curk helped with the interpretation of the development of church architecture. Geodetic measurements and the plan of the church were made by Bogo Žontar, while Mihela Kajzer (ZVKDS, OE Maribor) enabled the borrowing and scanning of field documentation, and Saša Djura Jelenko (Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec) the borrowing of the material. The artefacts were drawn by Tamara Korošec (ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo). We would sincerely like to thank them all for their help. Special thanks go to the locals from Legen for their understanding and support.

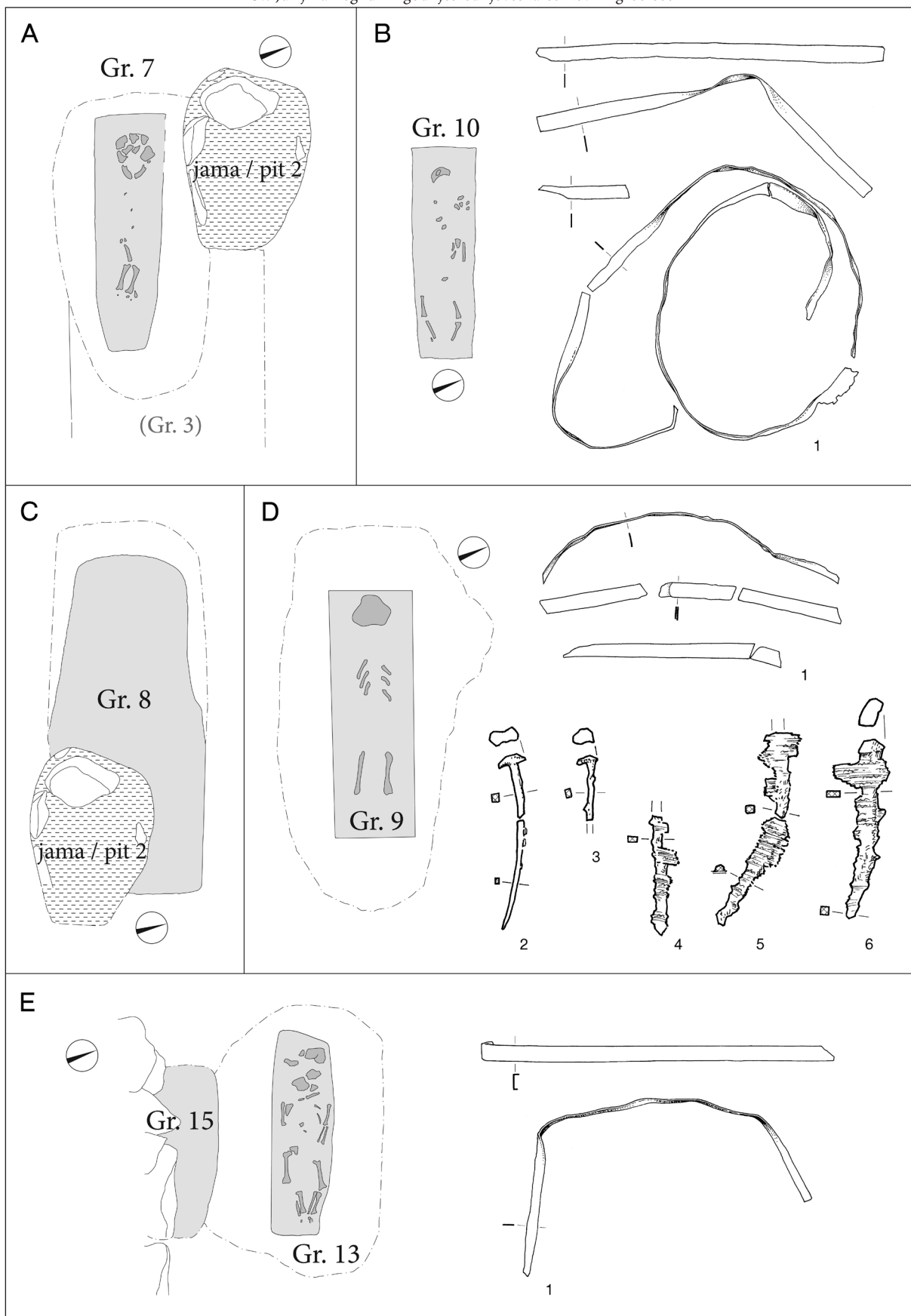
Zvezdana Modrijan
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
Zvezdana.Modrijan@zrc-sazu.si@zrc-sazu.si
<https://orcid.org/0000-0002-5097-5522>

Mira Strmčnik Gulič
Zvezna ulica 68
SI-2000 Maribor
mira.strmcnik.gulic@gmail.com

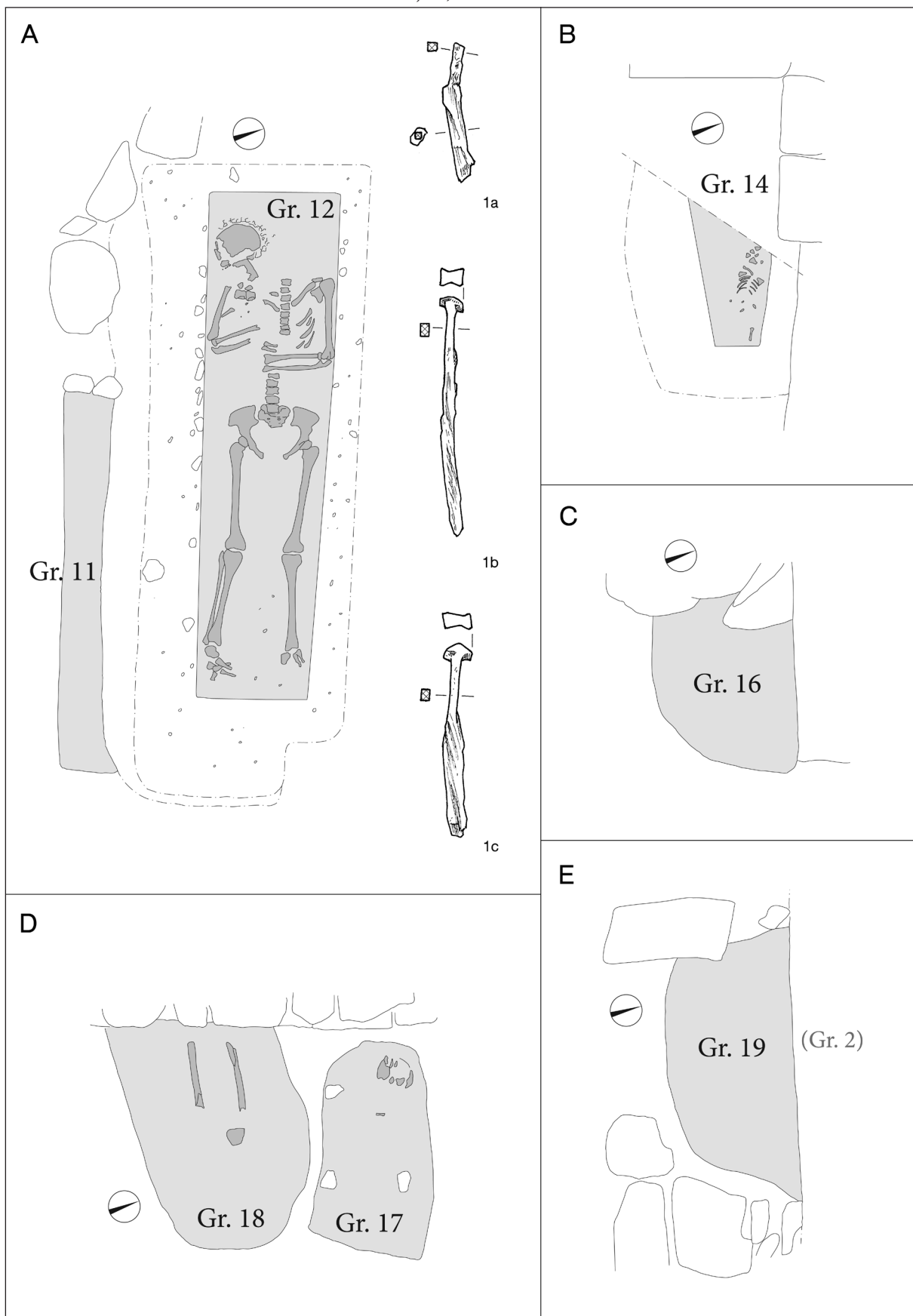
T. 1: Legen – Sv. Jurij. D1,D2 bron. M. = 1:2.

Pl. 1: Legen – Sv. Jurij. D1,D2:bronze. Scale = 1:2.

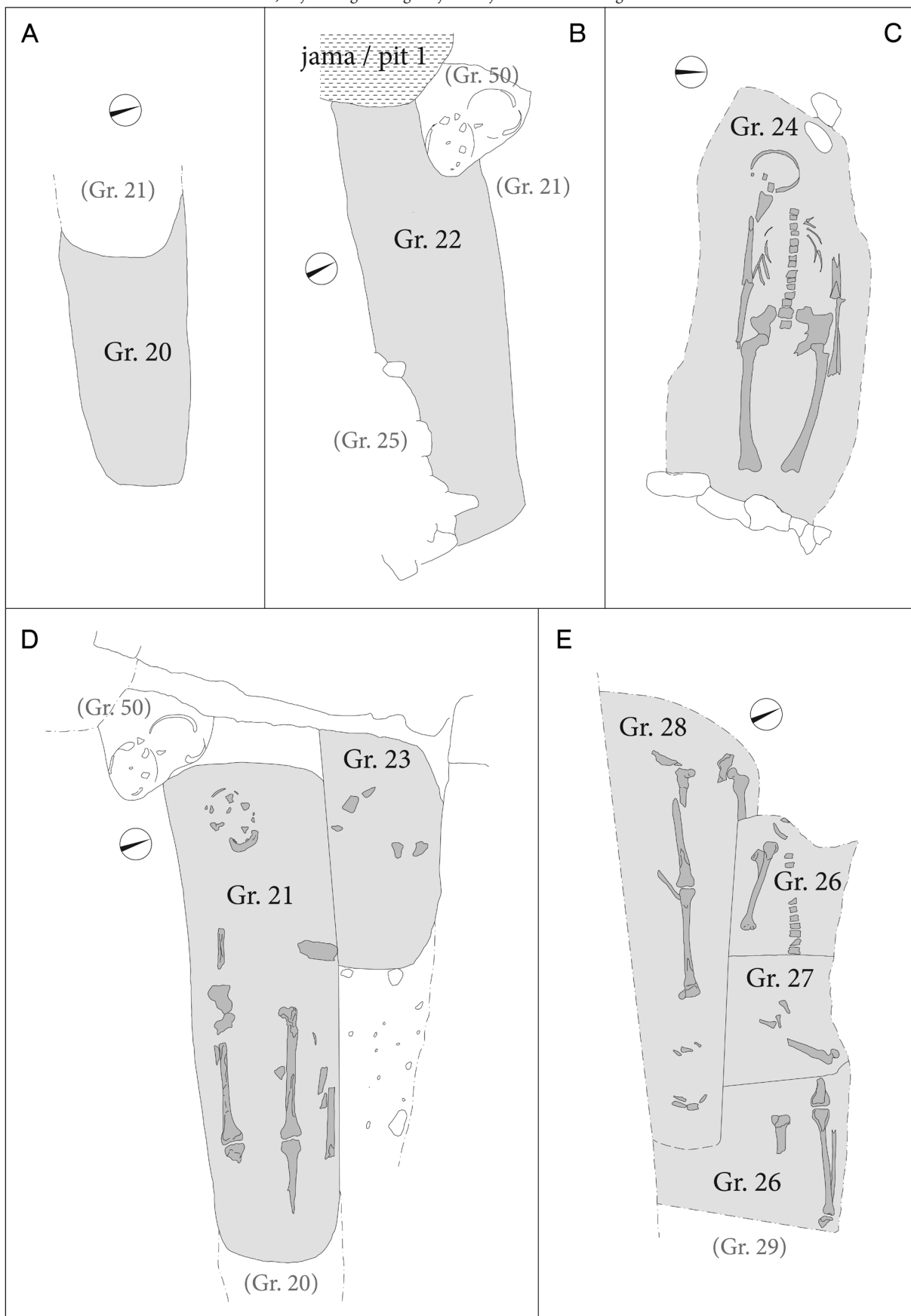
T. 2: Legen – Sv. Jurij. B1,D1,E1 bron; D2,D3 železo; D4–D6 železo in les. M. = 1:2.

Pl. 2: Legen – Sv. Jurij. B1,D1,E1 bronze; D2,D3 iron; D4–D6 iron and wood. Scale = 1:2.

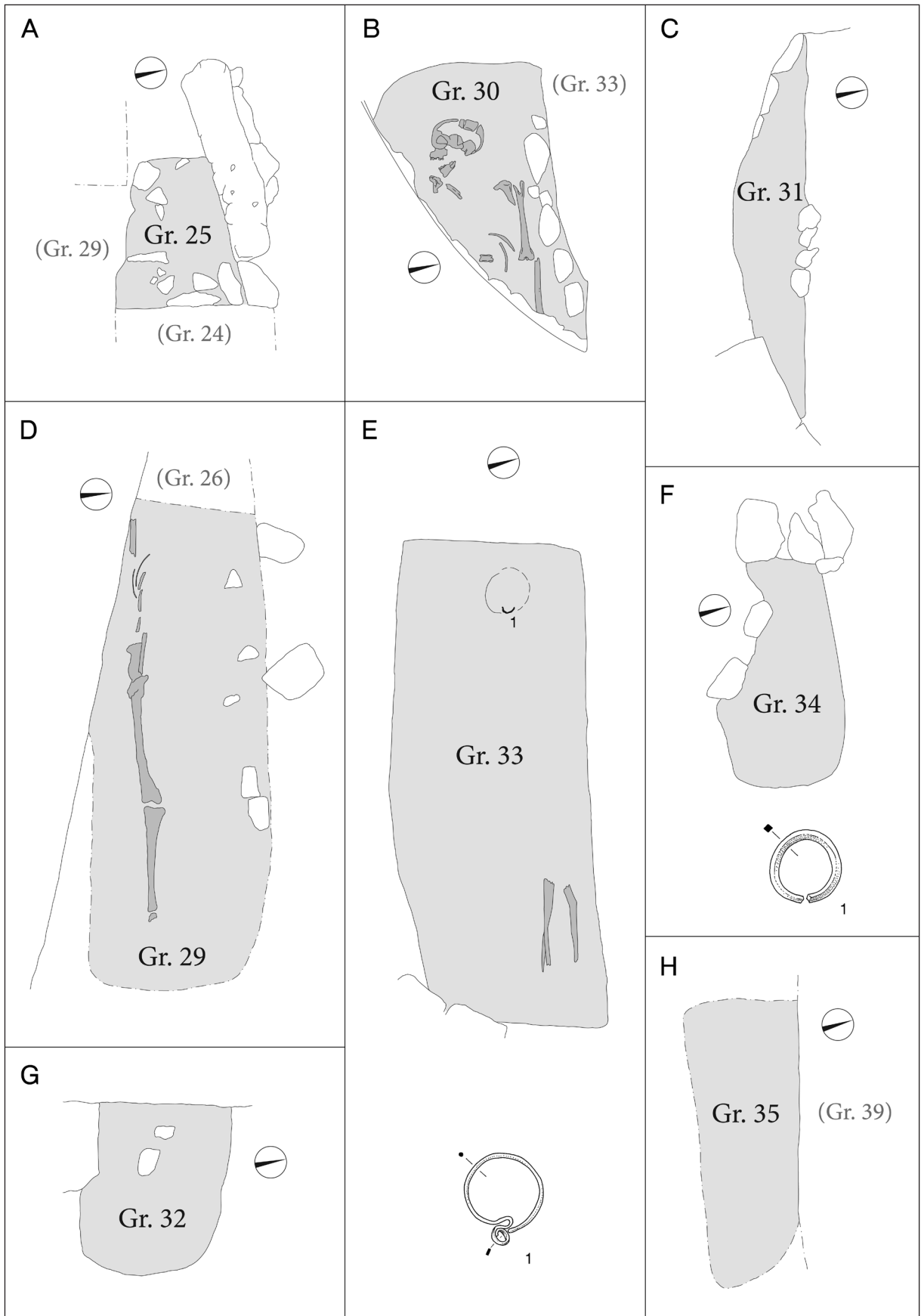
T. 3: Legen – Sv. Jurij. B1–B3 železo. M. = 1:2.

Pl. 3: Legen – Sv. Jurij. B1–B3 iron. Scale = 1:2.

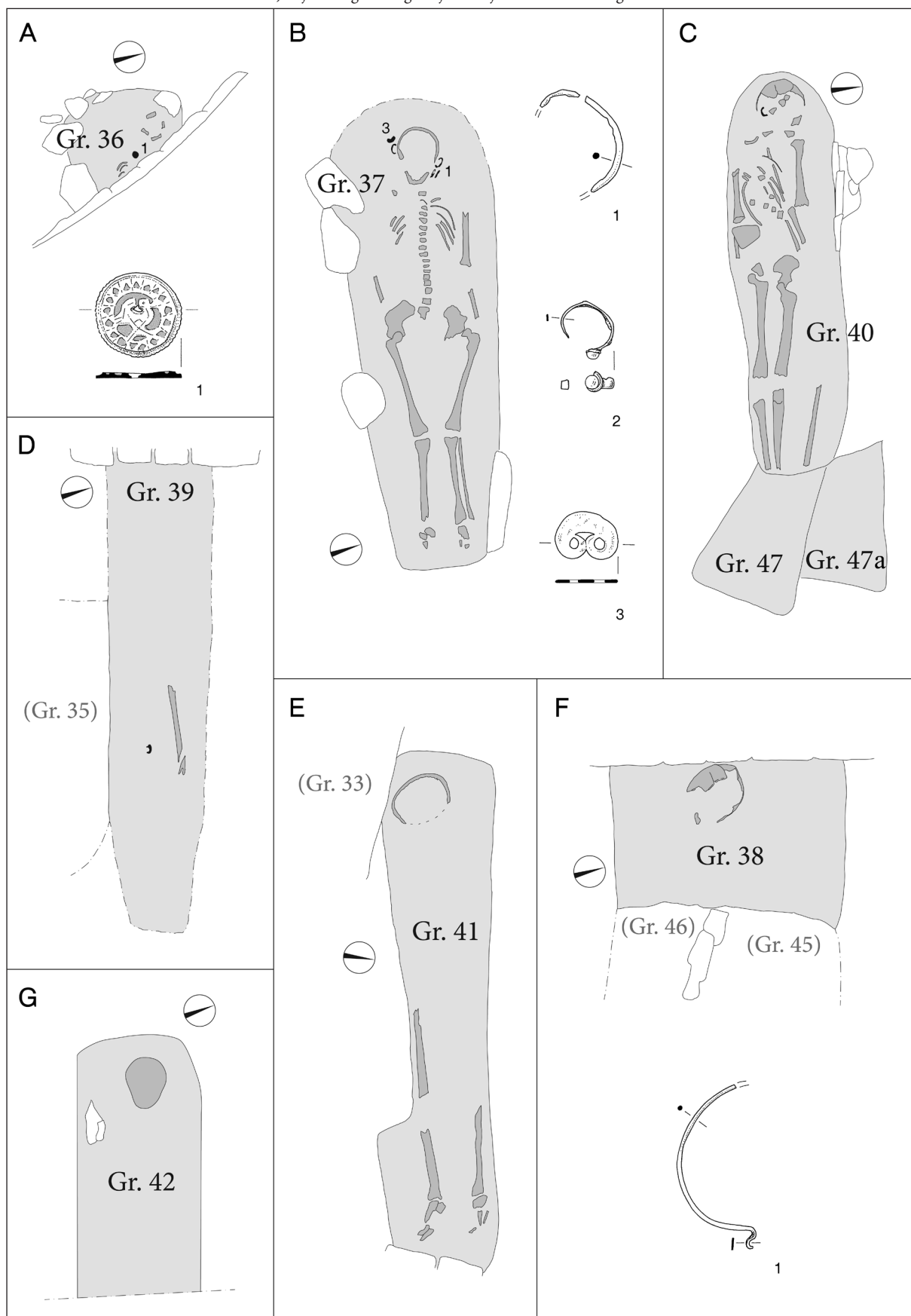
T. 4: Legen – Sv. Jurij.

Pl. 4: Legen, Sv. Jurij.

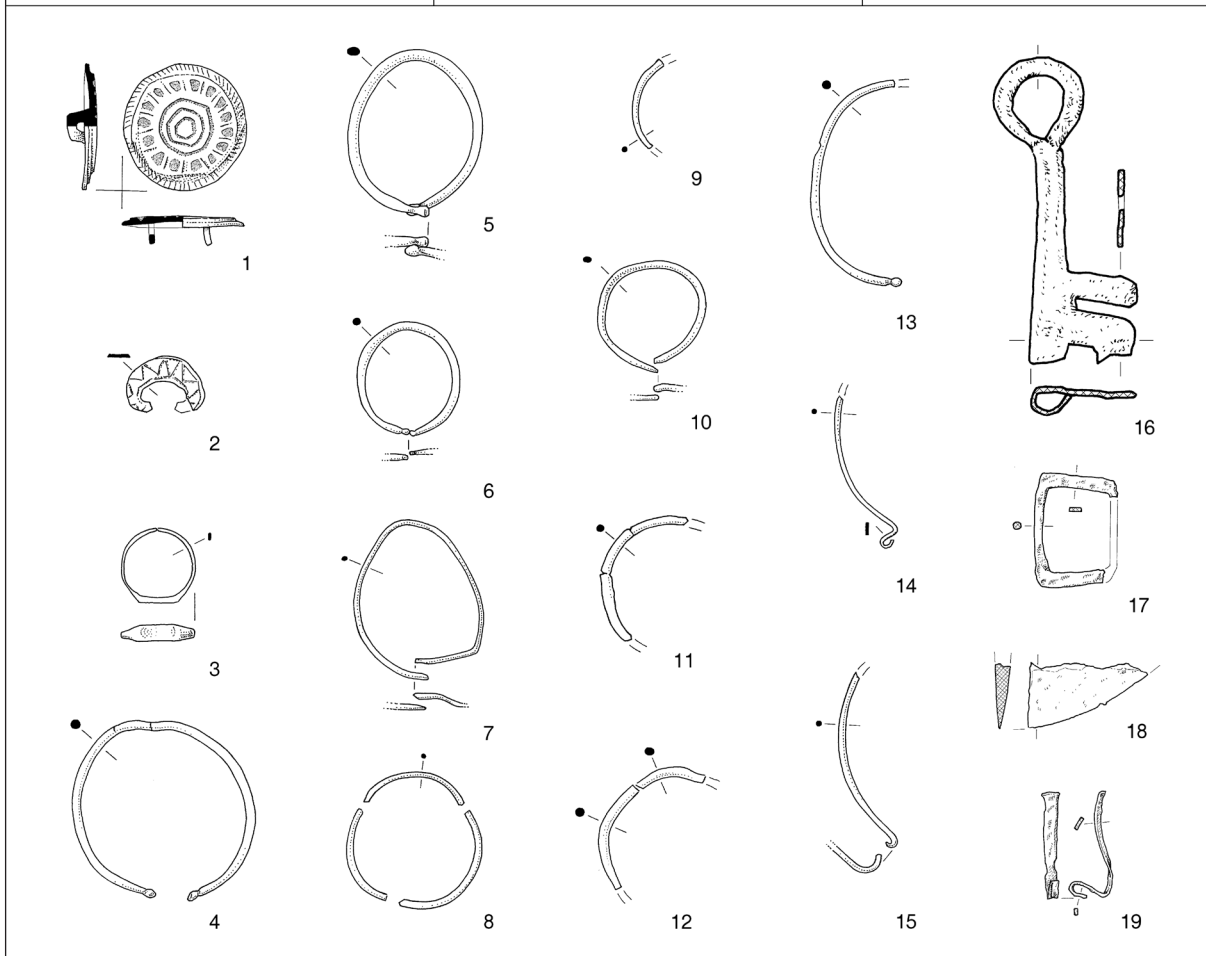
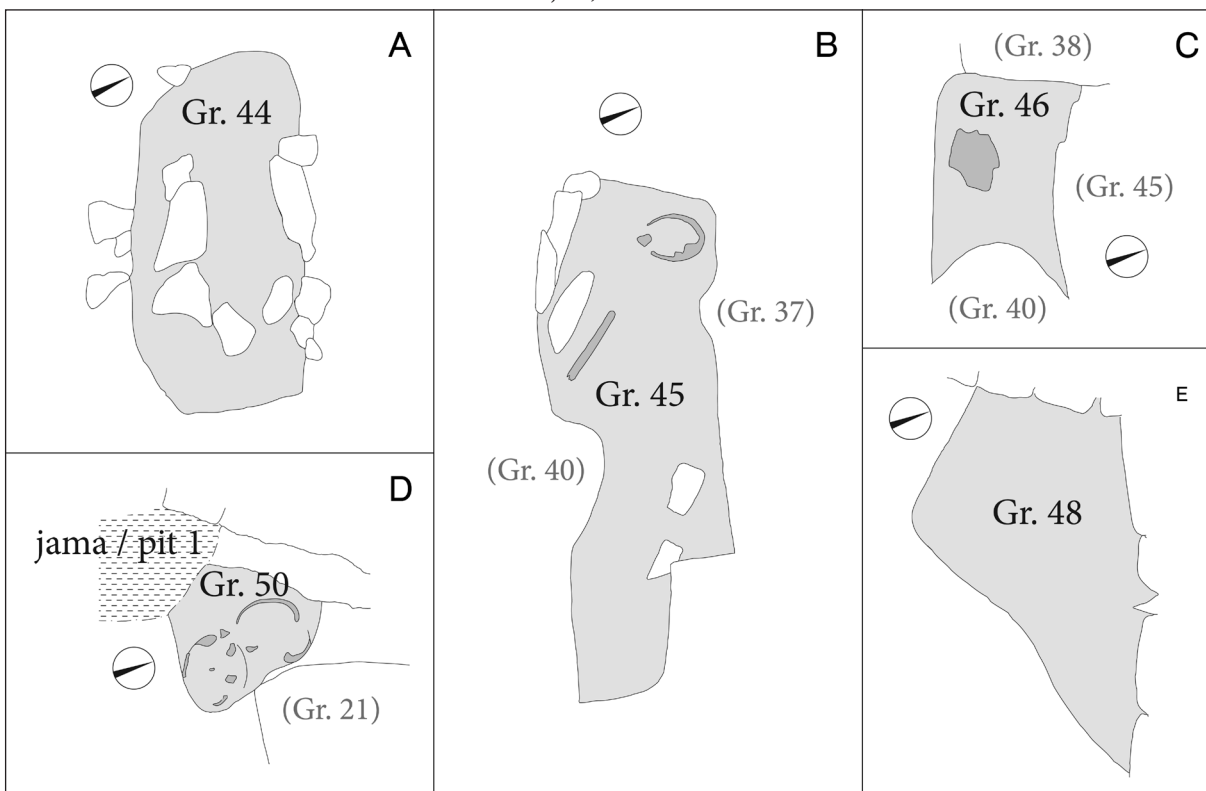
T. 5: Legen – Sv. Jurij. E1, F1 bron. M. = 1:2.

Pl. 5: Legen – Sv. Jurij. E1, F1 bronze. Scale = 1:2.

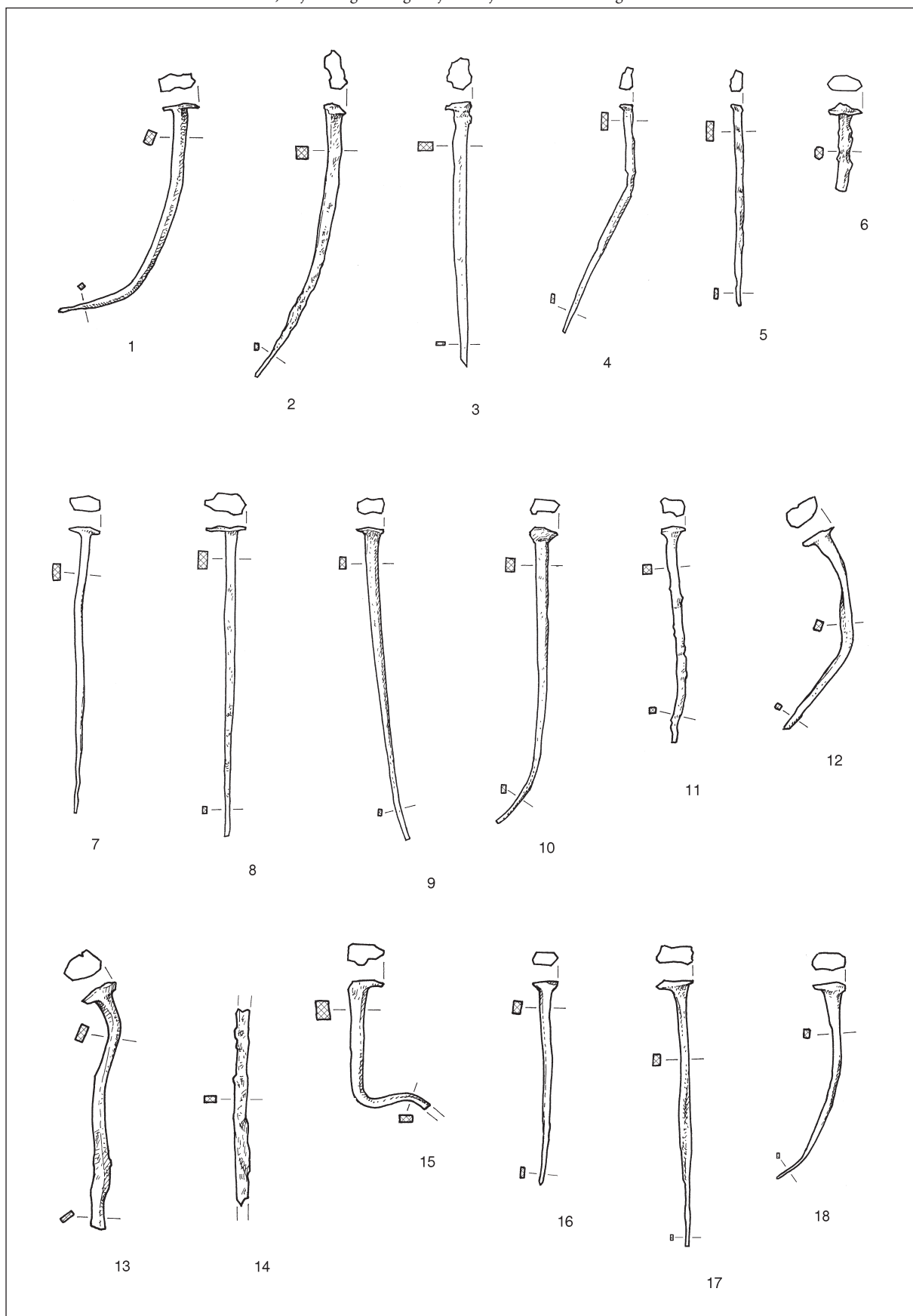
T. 6: Legen – Sv. Jurij. A1 bron in emajl; B1,B3,F1 bron; B2 bron in železo. M. = 1:2.

Pl. 6: Legen – Sv. Jurij. A1 bronze and enamel; B1,B3,F1 bronze; B2 bronze and iron. Scale = 1:2.

T. 7: Legen – Sv. Jurij. 1 bron in emajl; 2-15 bron; 16-19 železo. M. 1-17 = 1:2; 18,19 = 1:4.

Pl. 7: Legen – Sv. Jurij. 1 bronze and enamel; 2-15 bronze; 16-19 iron. Scale 1-17 = 1:2; 18,19 = 1:4.

T. 8: Legen – Sv. Jurij. 1–18 železo. M. = 1:2.

Pl. 8: Legen – Sv. Jurij. 1–18 iron. Scale = 1:2.